

Liefde in tijden van katholieke dialoogschool

Prof. Dr. Lieven Boeve,
Directeur-generaal Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Gewoon hoogleraar aan de KU Leuven,
Faculteit Theologie en Religiewetenschappen

Dr. Jürgen Mettepenningen,
Bisschoppelijk afgevaardigde Onderwijs, aartsbisdom Mechelen-Brussel
Gastdocent aan de KU Leuven,
Faculteit Theologie en Religiewetenschappen

Prof. Dr. Didier Pollefeyt,
Gewoon hoogleraar aan de KU Leuven,
Faculteit Theologie en Religiewetenschappen

REALISATIE: Halewijn nv
COVERBEELD: iStock © PeopleImages
© Halewijn nv 2017, Halewijnlaan 92, 2050 Antwerpen, www.halewijn.info

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978-90-8528-455-0
D/2017/5930/045

LIEFDE IN TIJDEN VAN KATHOLIEKE DIALOOGSCHOOL

Lieven Boeve, Jürgen Mettepenningen & Didier Pollefeyt (red.)

halewijn

KU LEUVEN

Inhoud

Inleiding	7
Deel 1: Dialoog	9
Geloven in dialoog: de christelijke stem	11
LIEVEN BOEVE	
‘Nog’-voorbij de valse tegenstellingen	11
Wanneer verschil het verschil maakt: de katholieke dialoogschool	13
Geloven in de dialoog als houding en inhoud	14
Geloven in dialoog	17
Tot besluit: van ‘nog’ naar ‘nu’	19
Wat betekent ‘dialoog’ in de katholieke <i>Dialoogschool</i>?	21
DIDIER POLLEFEYT & JAN BOUWENS	
SUBTYPE 1: De Dialoogschool van het Kerugmatische type	27
SUBTYPE 2: De Dialoogschool van het Recontextualiserende type	28
SUBTYPE 3: De Dialoogschool van het Pluralistische type	32
SUBTYPE 4: De Dialoogschool van het Formeel-Tolerante type	33
De vele gezichten van de dialoog	34
Deel 2: Katholiek	37
Wat betekent ‘katholiek’ in de katholieke dialoogschool?	39
JÜRGEN METTEPENNINGEN	
Een wereld vol verschuivingen	39
Katholiek	41
Eén fundament, vier pijlers en één koepel	43
Katholieke dialoogschool	49
Over ‘integraal’ en ‘geïntegreerd’	53
Tot slot	56

Deel 3: Liefde	57
De smaak van Gods tederheid: Pastorale werking in de katholieke dialoogschool JÜRGEN METTEPENNINGEN	59
Brood	62
Kneden aan de katholieke dialoogschool: deeg met gist erin	64
Kneden aan schoolpastoraat: gist in het deeg	68
Slotbeschouwingen: Gods tederheid gestalte geven	71
Bijlage:	75
De pastorale werking in de katholieke dialoogschool KATHOLIEK ONDERWIJS VLAANDEREN	
Werkvragen	79

Inleiding

Katholieke dialoogschool mag dan een bekend begrip geworden zijn, zonder project is een concept een lege doos. Hoezeer de werkelijkheid ook belangrijker is dan de theorie, zonder visie geraakt elk project in ademnood. Met de boekenreeks 'Katholieke dialoogschool' wil Katholiek Onderwijs Vlaanderen, in samenspraak met de KU Leuven, het project van de katholieke dialoogschool uitdiepen en van zuurstof voorzien. Belangrijker dan een boekenreeks zijn mensen. Elke katholieke dialoogschool steunt in elk facet op de motivatie en het engagement van mensen!

Drie woorden staan centraal in wat volgt: dialoog, katholiek en liefde. Mocht men aan honderd mensen vragen welke term niet in het rijtje past, dan is het resultaat gekend. Het is de pretentie van voorliggende bundel om aan te geven dat in de katholieke dialoogschool geen enkele van de drie termen adequaat te begrijpen is zonder de andere twee. Dit boek wil duiden hoe elk van die termen gezien kan worden in samenhang met het project van de katholieke dialoogschool. De hoofdstukken van dit boek zijn onderverdeeld volgens de drie centrale termen.

Dit boek beoogt niets minder dan een aanzet te zijn voor reflectie en actie in scholen. Hoe zien wij onze school? Wat voor school willen wij zijn? Hoe kunnen wij in onze unieke school het project van de katholieke dialoogschool vorm geven? Hoe kan dit project mijn school versterken en verrijken? Om de reflectie hierover te ondersteunen staat aan het einde van het boek een lijst met 'werkvragen'.

De paradox is dat het in de katholieke dialoogschool niet draait rond de katholieke dialoogschool. Het gaat in het project niet over het project, maar over mensen en hun vorming. Ook dit boek vertrekt dus van de overtuiging dat kwaliteitsvolle vorming de hele mens betreft en dus ook levensbeschouwing een constitutieve rol geeft. We hopen dat dit boek over dialoog, katholiciteit en liefde daaraan dienstig kan zijn.

Lieven Boeve,
Jürgen Mettepenningen
& Didier Pollefeyt

DEEL 1

Dialog

Geloven in dialoog: de christelijke stem

LIEVEN BOEVE

De opdracht voor deze bijdrage klonk als volgt: “Gaaf het in jouw visie van het katholieke onderwijs (nog) over concrete geloofsinhouden (de artikelen van het credo) of (enkel nog) over geloofshouding en spiritualiteit?”.¹ In klassieke termen uitgedrukt: hoe verhouden het geloof als geloofshouding (*fides qua*) en het geloof als geloofsinhoud (*fides quae*) zich vandaag tot elkaar, en dit in het project van de katholieke dialoog-school? De vraag suggereert op zijn minst enkele zaken waar ik eerst graag op inga. Ze hebben alle te maken met de dubbele vermelding van het woordje ‘nog’. Dat verraderlijke woordje kan immers in twee betekenissen gelezen worden. Daarna ontwikkel ik hoe het project van de katholieke dialoog-school op dubbele wijze katholiek is, en daarbij telkens geloofsinhoud en geloofshouding op elkaar betreft – en dat vanuit antropologisch en theologisch perspectief.

‘Nog’ – voorbij de valse tegenstellingen

Het woordje ‘nog’ in de vraag die ik als opdracht kreeg, kan op twee wijzen gelezen worden: als tijdsaanduiding en als onderscheidend (‘enkel nog’). En met beide gebruikswijzen heb ik het moeilijk.

(1) Gaaf het in het katholiek onderwijs *nog* over geloofsinhoud? Als tijdsaanduiding suggereert het woordje ‘nog’ dat dit misschien ‘niet meer’ het geval is. Het katholiek onderwijs, dat zich vroeger blijkbaar wel met de concrete geloofsinhouden inliet, komt daaraan vandaag niet langer toe. Dat veronderstelt dat in een geseclariseerde en gepluraliseerde context het katholiek onderwijs moeite heeft om de eigen identiteit vast te houden. Een bijkomende vooronderstelling is dat deze identiteit vroeger geen probleem was, toen de katholieke school een school van en voor katholieken was. Het verleden functioneerf als maatstaf voor het heden. Maar is dat wel terecht? Katho-

.....

1 Dit is een licht bijgewerkte versie van mijn bijdrage in de bundel van Anton Milh & Stephan Van Erp (red.), *Tussen Credo en Amen: Geloven als opdracht en overgave*, Antwerpen: Halewijn, 2016, p. 91-100.

liek onderwijs dient vandaag *niet 'nog' katholiek* te zijn (zoals het dat vroeger was), maar dient dat *'nu'* te zijn – op de voorwaarden van vandaag, precies in een context van detraditionalisering en pluralisering. De vraag naar identiteit, die er vroeger ook was (weliswaar in een tijd waarin die identiteit misschien al te vanzelfsprekend was), stelt zich vandaag gewoon anders.

Maakt het aanvaarden van pluraliteit het precies niet mogelijk om de vraag naar identiteit opnieuw en anders te stellen?

(2) Gaat het (nog) over concrete geloofsinhouden of *enkel nog* over geloofshouding en spiritualiteit? Komt het christelijk geloof zelf nog ter sprake op school, of gaat het eerder over een soort spiritualiteit die afscheid genomen heeft van een 'te concreet' christelijk geloof? De vooronderstelling achter die vraag is dat in een tijd van traditieverlies en religieuze pluraliteit de concrete geloofsinhoud stilaan wegeeft, en er een soort onbestemd zinzoeken in de plaats gekomen is. Op een ander plaats heb ik dat fenomeen beschreven onder noemer van 'ietsisme' (als een soort culturele negatieve theologie).² Mensen geven aan 'nog wel' in 'iets meer' te geloven, zonder dat echter te willen of te kunnen invullen – en zeker een te christelijke invulling botst op weerstand. De bijkomende vooronderstelling is vaak dat dit de beste manier is om met levensbeschouwelijke veelheid om te gaan. Interlevensbeschouwelijke verschillen doen er dan eigenlijk niet toe (en leiden dus niet langer tot conflict): wat mensen verbindt, is het zinzoeken. Openheid voor pluraliteit leidt zo blijkbaar vanzelfsprekend tot het uithollen van identiteit. Maar zijn identiteit en pluraliteit wel noodzakelijk aan elkaar tegengesteld? Maakt het aanvaarden van pluraliteit het precies niet mogelijk om *de vraag naar identiteit opnieuw en anders te stellen?*

Vanuit theologisch oogpunt is het 'materieel' *uit elkaar halen van geloofsinhoud en geloofshouding*, alsof je het ene zou kunnen hebben zonder het andere, bovendien uitermate *bedenkkelijk*. Vanuit analytisch oogpunt kan je beide dimensies van geloof wel onderscheiden. Maar bij een resolute scheiding verlies je precies de spanning die het christelijke geloof maakt tot wat het is. Geloofsinhoud kleurt de geloofshouding in en geeft er richting aan (geloof gaat over iets); de geloofshouding op haar beurt plaatst de concrete geloofsinhoud in spanning tot de God waarover die inhoud spreekt (geloof is ook altijd meer).

Kortom: de vraag naar de wijze waarop christelijk geloof (als *houding én inhoud*) met de identiteit van de katholieke school te maken heeft, beantwoorden we dus best *nu* (en niet met het verleden als

.....

2 Zie het zevende hoofdstuk van mijn boek *God onderbreekt de geschiedenis: Theologie in een tijd van ommekeer*, Kapellen: Pelckmans, 2006, 155-180.

norm), en vanuit de vraag hoe pluraliteit de vraag naar *identiteit opnieuw en anders* doet stellen.

Wanneer verschil het verschil maakt: de katholieke dialoogschool

Er zijn uiteraard redenen waarom ik precies die vraag als opdracht kreeg. Zowel in de theorie als in de praktijk wordt de vraag naar de christelijke identiteit van de katholieke school vandaag niet zelden beantwoord door het christelijk geloof zelf eerder als houding dan als inhoud op te vatten. Zo'n betrekkelijk *onbestemde geloofshouding* of 'spiritualiteit' blijft dan de *consensus* die iedereen op school met elkaar verbindt (want iedereen is toch op zoek naar zin en identiteit) en de grond waarop het schoolproject gebouwd is. Vanuit het perspectief van de secularisering gezien, kan dit wellicht het laatste stadium van het project van de *christelijke waardenopvoeding* genoemd worden. Dat laatste zette precies in op de algemeen-menselijk herkenbare facetten van het christelijk geloof die ook niet- of anders-gelovigen (kunnen) delen. Vanuit het oogpunt van de pluralisering resulteert dergelijke versmalling van het christelijke geloof gemakkelijk in de *kleurrijke school*, die de levensbeschouwelijke veelheid verwelkomt als verschillende vormen van dezelfde spirituele basishouding. Die laatste optie loopt echter gemakkelijk het risico om te slaan naar de *kleurloze school*, want het verschil tussen de levensbeschouwingen blijkt er toch niet veel toe te doen. Meer nog: in de drie tot nu toe genoemde identiteitsprofielen doet het interlevensbeschouwelijke verschil er niet echt toe. Pluraliteit leidt tot identiteitsvervaging. Van de weeromstuit zijn er dan ook mensen die pleiten om vooral van de geloofsinhoud uit te gaan. Zij ijveren op hun beurt voor een identiteitsprofiel in termen van *reconfessionalisering*, niet zelden van het behoudende (monologische) type, waarin de duidelijke identiteit van de echt-katholieke school tegengesteld wordt aan het relativisme en nihilisme van onze hedendaagse samenleving.

Het project van de *katholieke dialoogschool* gaat er resoluut van uit dat de erkenning van interlevensbeschouwelijke veelheid en openheid voor andere levensbeschouwingen niet noodzakelijk naar identiteitsvervaging dienen te leiden. Integendeel: ze kunnen *de motor* doen aanslaan voor *nieuwe manieren van identiteitsvorming*. Want we leven inderdaad in een tijd waarin mensen en gemeenschappen op zoek zijn naar zin, naar verbanden, naar betekenis. In die optiek leven we in een postseculiere samenleving. Maar wat mensen vandaag verbindt, onderscheidt hen ook: er zijn immers heel wat verschillende wijzen om tot identiteit te komen. En het maakt wel degelijk uit of

men daarbij uitgaat van een christelijke, islamitische, joodse, niet-gelovige,... insteek. Meer nog: ook in die verschillende levensbeschouwelijke opties zijn er diverse tendensen, stijlen, subgroepen, etc.

De *ontmoeting met veelheid en andersheid* maakt ons daarvan precies bewust: het komt niet allemaal op hetzelfde neer; jezelf kunnen overgeven aan een zinkader – ook al ben je er zelf niet altijd toe in staat – kan enorm vervullend zijn. Omgaan met verschil doet je jezelf in vraag stellen, nodigt je uit tot zelfverheldering. De ontmoeting met de andere is ook een ontmoeting met zichzelf: je leert er veel over de ander, maar vooral over jezelf. In het domein van opvoeding en onderwijs biedt dat een *pedagogische opportuniteit* voor de vorming van identiteit: leren leren, leren leven en leren samenleven aan de ander. Het is tegelijk een *theologische opportuniteit*: de dialoog met de ander kan een vindplaats worden voor God, en een uitgelezen kans om het christelijke geloof zelf opnieuw en vernieuwd te ontdekken.

Op twee manieren pretendeert de katholieke dialoogschool *katholiek* te zijn. Niet alleen schraagt het christelijke mens- en wereldbeeld het project van de dialoogschool (want dialoog is geen neutraal begrip), tegelijk hoopt de school de *christelijke stem* in de dialoog te laten klinken. In beide gevallen zijn geloof als houding en geloof als inhoud in het geding. Christenen geloven immers niet alleen dat er 'iets meer' is, maar dat dit 'iets meer' zich als liefde in de concrete mensengeschiedenis geopenbaard heeft. Bovendien, het is in de concrete dialoog tussen mensen dat deze iets meer over deze God te weten (kunnen) komen, want daar is het dat God zich vandaag misschien opnieuw aan ons openbaart. Ook op school...

Geloven in de dialoog als houding en inhoud

Dialoog is geen neutraal begrip, maar van bij het begin geladen door een specifieke visie op mens en samenleven.

Dialoog is geen neutraal begrip, maar van bij het begin geladen door een *specifieke visie op mens en samenleven*. Vanuit een christelijk mens- en wereldbeeld wordt de wijze waarop dialoog begrepen wordt, mee bepaald door de wijze waarop christenen Gods openbaring begrijpen, en dus ook geloof als menselijk antwoord hierop. Zeker op het tweede Vaticaans Concilie werd in *Dei verbum* het inzicht dat *God zich openbaart in dialoog met mens, geschiedenis en wereld* verwoord.³ Van die

.....

3 Zie het eerste hoofdstuk van mijn boek *Theologie in dialoog: op het kruispunt van universiteit, kerk en samenleving. Over dialoog, verschil en katholieke identiteit*, Kalmthout: Pelckmans, 2014, p. 27-42.

openbaring, en het gelovige antwoord dat mensen erop gaven, is de Schrift de eerste en daarom ook normatieve getuigenis. Het is in de geschiedenis van Israël, het leven van Jezus en het wedervaren van de eerste Kerk – en in de interpretatie hiervan door latere generaties en geloofsgemeenschappen – dat God zich concreet heeft laten kennen en nog laat kennen. Deze hele verhaal- en interpretatiegeschiedenis, die ook nu nog voortgaat, getuigt van een God die zich niet zomaar als ‘iets meer’ laat kennen. Het gaat er immers om een God die meer doet dan louter tegemoet te komen aan de menselijke behoefte aan betekenis en zin. God openbaart zich veeleer als een God van onderbrekende liefde, betrokken op mensen, die hen uit hun valse zekerheden haalt en oproept tot medemenselijkheid, rechtvaardigheid en vrede – een God die gesloten verhalen openbreekt, mensen bevrijdt van zonde, en perspectief schept boven menselijke verwachting. Het is op basis van dit geloof dat *dialogo* voor christenen *niet zomaar een pedagogische of antropologische opportuniteit is, maar een theologische noodzaak*. Want het is in de dialoog, met concrete mensen in concrete geschiedenissen, dat God zich openbaart – mogelijks ook nu. Geloofshouding en geloofsinhoud hangen dus ten nauwste samen.

Toegepast op de *dubbele dimensie* van het *katholieke karakter* van de katholieke dialoogschool, houdt dit het volgende in. Vooreerst: geloof als antwoord op openbaring houdt de erkenning in van een *mensbeeld* waarin mensen altijd reeds in relaties betrokken zijn. Er is niet eerst een individu, dat daarna een relatie aangaat. Het is omgekeerd: het subject ontstaat vanuit de relatie, is in het leven geroepen, en kan daardoor individu worden. Dat betekent dat onze verhouding tot de A/ander niet zomaar symmetrisch is, maar asymmetrisch: we worden toegesproken, en in onze intermenselijke relaties spreken we zelf ook toe. We zijn *reeds gevat in de dialoog met de A/ander*. Van deze dialoog krijgen we onze identiteit, eerder dan dat we eerst een identiteit hebben die we dan in de dialoog uitwisselen. Of nog: de identiteit die we in de dialoog inbrengen is de resultante van vroegere dialogen die in de nieuwe dialoog in het geding wordt gebracht, eerder dan een vast uitgangspunt voorafgaand aan elke dialoog. Vandaar dat het concept van ‘dialoog’ in de katholieke dialoogschool niet neutraal is. Het is gevormd vanuit een diep christelijk Godsbegrip dat narratief verankerd zit in de joods-christelijke verhaal- en interpretatiegeschiedenis. Dit mee ter sprake brengen wanneer de katholieke dialoogschool gepresenteerd wordt, blijft dus belangrijk, en dit niet alleen vanuit antropologisch-pedagogische motieven, maar als theologisch fundament.

Ook de *christelijke stem in de dialoog* vertrekt van dit concrete verhaal, dat zich niet tot enkele waarden of houdingen laat versmallen, maar op eigentijds-tegendraadse wijze jongeren leert naar hun leven en samenleven te kijken. Zeker in een tijd waarin de christelijke ver-

Christen-zijn is niet zomaar datgene wat mensen bij voorbaat verbindt, hen verenigt, maar vooral ook wat het verschil binnenbrengt.

halen en praktijken niet langer vanzelfsprekend zijn, is dit zowel een uitdaging als een kans. En ook nu zijn geloofshouding en geloofsinhoud ten nauwste met elkaar verbonden. De christelijke verhaaltraditie brengt geloven immers ter sprake in termen van overgave en opgave, of nog: van inkeer, inzet en inzicht, en dit ingeschreven in de geschiedenis van een geloofsgemeenschap. Het gaat om een geloven in een God die mens wordt. Dat heeft zijn gevolgen voor de geloofshouding. Als stem in de dialoog, mag het christelijke verhaal een verschil maken. Christen-zijn is niet zomaar datgene wat mensen bij voorbaat verbindt, hen verenigt, maar vooral ook wat het verschil binnenbrengt. Het gaat niet zomaar over geloven in 'iets meer' of 'zinvolle waarden' als antwoord op de contingentie-ervaring van mensen. Veeleer gaat het om de overgave aan iemand die iets meer vraagt van mensen: de erkenning van een tegenover die mensen in de geschiedenis tegemoet komt. Dat is een boodschap die vandaag allerminst vanzelfsprekend is. Uiteraard kan deze boodschap ook mensen van vandaag, minstens deels, aanspreken, en kan het onderliggende mensbeeld ook niet-christenen inspireren. Niettemin moet duidelijk worden dat christen-zijn niet zomaar een verdubbeling van het mens-zijn is: de christelijke boodschap daagt finaal mensen uit om dit mens-zijn aan Jezus Christus te spiegelen. Voor christenen die reeds enkele decennia geleerd hebben te zwijgen uit respect voor de ander (of alvast geen te christelijke taal te hanteren, bijvoorbeeld) is dat niet vanzelfsprekend: het veronderstelt, enerzijds, dat ze zelf in staat zijn om zich te situeren binnen die brede verhaal- en interpretatiegeschiedenis, anderzijds dat ze een taal hebben om hiervan authentiek getuigenis af te leggen, een taal dus die zowel houding als inhoud treffend weten te vatten. In de katholieke dialoogschool wordt dit gemotiveerd *vanuit de opdracht van de school*: slechts een school die op één of ander wijze in staat om in de school als dialogaal gebeuren de christelijke stem te laten klinken, realiseert de katholieke dialoogschool. En uiteraard kan elke school dit vanuit de eigen inspiratie en context op eigen wijze doen.

Uiteraard is het belangrijk dat de christelijke stem in de dialoog, die ook het katholieke mens- en wereldbeeld dat de dialoogschool schraagt mee ter sprake brengt, ook *institutioneel* gestalte krijgt. Dat is niet alleen een opdracht voor de christenen op school, maar voor de school op zich. Dit kan uiteraard in de lessen godsdienst, maar is een *aandachtspunt voor het hele schoolleven*. Veeleer dan veel nieuwe dingen te doen, hangt het vooral af van de wijze waarop de dingen gebeuren: vanuit dialogaal perspectief, met respect voor wat eigen is en een verschil uitmaakt, naast wat verbindt en draagt. Een concreet voorbeeld verduidelijkt dit wellicht. Van oudsher organiseert een bepaalde katholieke secundaire school bezinningsdagen in het zesde jaar. In het jaarlijkse aanbod zit telkens de mogelijkheid om twee dagen het leven van

de monniken van de trappistenabdij te West-Vleteren mee te maken. Waar voorheen deze optie vooral gekozen werd door de leerlingen die 'nog' katholiek waren (de anderen kregen een minder christelijk-geprofileerd aanbod), met slinkend succes, loopt dit nu helemaal anders en is het opnieuw een succesformule geworden. Vandaag kiezen ook jongeren die met de kerk weinig uitstaans hebben dit aanbod. Het andere van de trappistenlevenswijze spreekt blijkbaar op een andere manier aan. Uiteraard dienen de begeleiders deze levenswijze veel meer dan vroeger uit te leggen, en kunnen ze nauwelijks nog iets vooronderstellen (waarom 's nachts opstaan, waarom psalmgezangen, wat is 'ora et labora', waarom enkel bier brouwen om in je eigen onderhoud te voorzien, waarom je überhaupt uit de wereld terugtrekken om precies zo een teken in de wereld te zijn...). Het christelijke geloofsleven kan zo op een unieke wijze ter sprake komen, waarbij zowel houding als inhoud belicht worden. Uiteraard functioneert zo'n bezinningstweedaagse nu anders dan vroeger, maar dat betekent niet dat dit voor de jongeren van vandaag op zoek naar zin en betekenis minder intens of confronterend zou zijn, wel in tegendeel.

Geloven in dialoog

Geloven in 'de' dialoog heeft zeker met een open houding en kwetsbaarheid te maken, het openstaan op iets meer, respect voor de ander, zich kunnen laten raken, zichzelf in vraag kunnen stellen, enzoverder. Maar tegelijk mag geloven in de dialoog niet versmald worden tot dergelijke attitude, 'geloofshouding' of spiritualiteit. Zoals gezegd is dialoog immers geen neutraal begrip maar narratief ingekleurd vanuit de christelijke verhaal- en interpretatiegeschiedenis. Want christenen geloven in 'de' dialoog, omdat ze *geloven in dialoog*: God gaat immers met hen, in concrete mensen en geschiedenissen, de dialoog aan; samen maken ze deel uit van die specifieke verhaal- en interpretatiegeschiedenis en -gemeenschap.

Omdat geloven 'geloven in dialoog' is, is het nooit af, maar telkens opnieuw te doen. Wat christen-zijn is, blijft *een voortdurend zoeken*. Zeker in een tijd waarin geloven niet vanzelfsprekend is, maakt geloofstwijfel voor velen zelfs inherent deel uit van hun geloof. Betrokkenheid bij de kerk kan variëren; inkeer, inzet en inzicht krijgen op diverse wijze vorm. Intensiteit neemt nu eens af, dan weer toe. Identificatie kan partieel zijn, en in de biografie van mensen evolueren. Wie zich als katholiek omschrijft, kan dit vanuit velerlei motieven doen, maar wanneer dit gebeurt, is dit op één of ander wijze altijd in referentie naar die specifieke verhaal- en interpretatiegeschiedenis en -gemeenschap. Ook als men er afstand van neemt, of zich er enkel vanuit culturele motie-

**Wat christen-zijn is,
blijft een voortdurend zoeken.**

ven op betreft. De opportuniteit van de religieuze pluraliteit, en de ontmoeting met de religieus-levensbeschouwelijke andere, bestaat erin dat de concrete dialoog met anderen katholieken, van welke aard ook, stimuleert om *over hun eigen betrokkenheid op dit geloof te reflecteren en hierover te communiceren*.

Eerder dan een 'het komt allemaal op hetzelfde neer' bestaat de kans dat het verschil ter sprake kan komen, en *op tweevoudige wijze de katholiek uitdaagt*. Enerzijds beseft hij of zij meer dan vroeger het specifieke of *particuliere* van het christelijk geloof; anderzijds wordt hij of zij geconfronteerd met de vraag waar *hij of zij zelf staat* in relatie tot dat geloof (zowel houding als inhoud). Geloven in dialoog maakt bewust van het feit dat geloven altijd opnieuw te doen is, nooit verworven, blijvend een weg te gaan – waar men ook staat, en hoe men zich ook tot traditie en gemeenschap verhoudt. In de katholieke dialoogschool worden christenen zo 'betere', want meer reflexieve christenen, en ook levensbeschouwelijk-religieuze anderen worden er uitgedaagd over de eigen opties na te denken en communiceren.

Geloven in dialoog stelt echter niet alleen de christen *op de proef* (en is daarom ook een bron van vreugde en hoop!), maar ook *het christelijk geloof zelf*. Ook dit vernieuwt zich in de dialoog. En ook hier gaan geloofshouding en geloofsinhoud hand in hand. De geloofsinhoud geeft enerzijds richting aan de geloofshouding, levert een narratief kader, voorziet in een geheel van praktijken en gemeenschapsvorming, biedt interpretatiesleutels, geeft aanwijzingen waar te zoeken als men God wil vinden. Als houding herinnert het geloof eraan dat de geloofsinhoud niet op zich staat, maar getuigenis aflegt van een relatie tot een God, die zich in de geschiedenis heeft laten kennen, maar er nooit door omvat of bepaald kan worden. De spanning tussen geloofshouding en -inhoud zorgt ervoor dat de letter van het geloof niet op zich staat, maar zich telkens opnieuw tot de geest van het geloof dient te verhouden. Deze dynamiek, die zich doorheen de geschiedenis telkens opnieuw in andere tijden en op ander plaatsen herhaald heeft, is de motor van traditieontwikkeling. Elke tijd opnieuw zoekt zo naar de beste wijze om, zich inschrijvend in de christelijke verhaal- en interpretatiegeschiedenis en -gemeenschap, getuigenis af te leggen van het eigen geloof in de God van Jezus Christus. Want het is in de concrete dialoog, ontmoeting, geschiedenis, dat God zich vandaag laat ontmoeten, en onze overgeleverde verhalen en interpretaties onder druk zet en tot *recontextualisering* voert. Vandaag gebeurt dat zeker ook in de ontmoeting met de anders- of niet-gelovige. Iets wat Jezus overigens zelf ook is overkomen wanneer hij de Syro-Feniciëse vrouw ontmoette, een ontmoeting die Jezus' eigen kijk op de reikwijdte van Gods liefde onderbroken en geradicaliseerd heeft.

Op haar eigen wijze biedt de dialoog op de katholieke dialoogschool voor christenen opportuniteiten om hun eigen geloof te (her)ontdekken, en voor het christelijke geloof en geloofsgemeenschap om zich te recontextualiseren in de hedendaagse tijd. Zoals gezegd op het einde van de vorige paragraaf dient de school hiertoe institutioneel voor het kader en voldoende herkenningpunten te zorgen. Slechts zo krijgen zowel de intrinsieke kwaliteit van de dialoog als de christelijke stem in de dialoog voldoende kansen. Vanuit haar opdracht is dat een taak die ook de niet-christenen op school kunnen ondersteunen. Uit onze laatste beschouwingen blijkt dat de katholieke dialoogschool op *voldoende mensen* hoopt te kunnen rekenen die *het christelijke verhaal zelf kunnen brengen*, die ervan kunnen getuigen, hoe gevarieerd en uiteenlopend, hoe fragiel, onaf en voorlopig dat ook moge zijn. Dat heel wat van hen hiertoe dit geloof opnieuw dienen te ontdekken, is hierbij niet noodzakelijk een onoverkomelijk nadeel, aangezien de dialoog hiertoe aanzet en uitdaagt. Tegelijk gaat het over mensen, die precies hierdoor, ook de kansen te baat nemen om het christelijk geloof zelf nieuw te bedenken vanuit die dialoog, en te zien waar er ervaringen zich voordoen om dit christelijke geloof te vernieuwen, ervaringen waarin God zich vandaag opnieuw aan mens, geschiedenis en wereld laat kennen. Het is moeilijk in te schatten hoe groot deze groep dient te zijn om dit effectief te kunnen doen.

Tot besluit: van 'nog' naar 'nu'

Wanneer het over geloof als houding en als inhoud gaat, is – vanuit theologisch oogpunt – de belangrijke vraag of wij het mogelijk achten dat God zich ook vandaag openbaart op school, in een katholieke school die grondig gedetraditionaliseerd en gepluraliseerd is. Indien het antwoord affirmatief is, dan kan er ook ruimte zijn voor een christelijk geloof dat in de concrete ontmoeting met anderen kansen ziet om dat geloof concreet te ontdekken, te beleven, te bedenken. Voorwaarden om dit optimaal te realiseren zijn een dialogische praktijk die gevoed wordt vanuit een christelijk mens- en wereldbeeld, en een welbewuste christelijke stem in de dialoog die de christelijke verhalen en interpretatiegeschiedenis en –gemeenschap in al zijn variëteit en kwetsbaarheid gepast weet te brengen. Dergelijke katholieke dialoogschool vraagt niet alleen een institutioneel denk- en werkkader, maar hoopt ook voldoende mensen in deze dialoog te kunnen betrekken die – hoe verschillend en onaf ook – van dat christelijk geloof (als houding én inhoud) kunnen getuigen.

Al zal het uiteindelijk God zelf zijn die, zo geloven christenen, ons in mens en geschiedenis tegemoet komt.

Wat betekent 'dialoog' in de katholieke *Dialoogschool*?

DIDIER POLLEFEYT & JAN BOUWENS

In 1965, op het einde van het *Tweede Vaticaans Concilie*, promulgeerden de concilievaders de invloedrijke declaratie *Gravissimum Educationis* over de katholieke opvoeding. Naar aanleiding van de 48ste verjaardag van dit document in 2013 publiceerde de *Congregatie voor de Katholieke Opvoeding* de verklaring *Opvoeden tot Interculturele Dialoog in Katholieke Scholen. Leven in Harmonie voor een Beschaving van Liefde*¹.

De reflectie die de *Congregatie* daarin voert, huldigt twee belangrijke principes. Ze is zowel gericht op de *culturele plausibiliteit* van katholieke scholen in de context van vandaag als op de *theologische legitimiteit* van katholiek onderwijs. Enerzijds erkent en waardeert de katholieke kerk met dit document volmondig de interculturele en interreligieuze realiteit in de katholieke school. Het document stelt dat

[h]et thema van de interreligieuze ontmoeting vandaag [op school] onvermijdelijk is geworden". "Pedagogie moet rekening houden met de groeiende multireligieuze component van de samenleving, [...] met de daaraan verbonden nood kennis te hebben van verschillende geloofsovertuigingen, en dialoog met deze geloofsovertuigingen evenals met ongelovigen (54).

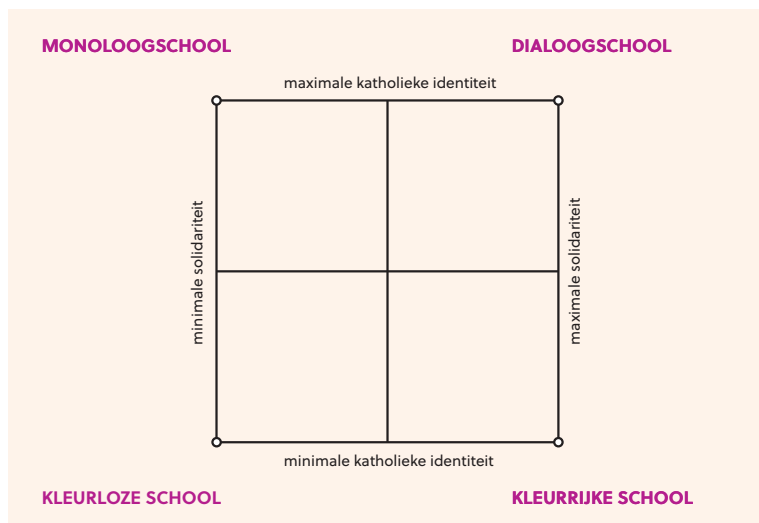
Anderzijds geeft het document duidelijk aan dat katholieke scholen over hun eigen identiteit dienen na te denken omdat datgene wat zij te geven hebben in de eerste plaats is wat ze zelf zijn.

Katholieke scholen hebben in Jezus Christus de basis van hun antropologisch en pedagogisch paradigma" en "de christelijke aanwezigheid moet getoond en helder gemaakt worden, dit wil zeggen dat deze zichtbaar, voelbaar en bewust moet zijn (57).

.....

1 *Engelse vertaling:* http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20131028_dialogo-interculturale_en.html.
Nederlandse vertaling: <http://www.kuleuven.be/thomas/page/opvoeden-tot-interculturele-dialoog-in-katholieke-scholen/>.

Het samenbrengen van een bewuste en preferentiële katholieke identiteit met een openheid en positieve waardering voor diversiteit in de context van het katholiek onderwijs hebben we in ons onderzoek de 'Dialogschool' genoemd. In de typologie van het *Identiteitsvierkant* onderscheiden we het model van de *Dialogschool* van het model van de *Monologschool*, de *Kleurrijke School* en de *Kleurloze School*.

Ook in de tekst van de congregatie vinden we dit onderscheid impliciet terug.

Aan de ene kant dient een katholieke pedagogie te vermijden zich op te sluiten in 'identiteit' als een doel op zich (55). Het is opvallend dat ook Broeder van Liefde René Stockman in zijn recente boek *Christelijke identiteit: een utopie?* expliciet afstand neemt van het model van de *Monologschool*, met verwijzing naar de *Congregatie*:

*Want bij definitie heeft een Monologschool geen oog voor de pluraliteit waarin ze zich bevindt. Heeft het katholiek geloof niet steeds deze openheid naar de omwereld toe en is het niet inherent aan het katholicisme dat het zich niet afzet tegenover andersdenkenden?*²

Aan de andere kant waarschuwt de *Congregatie* (en ook Broeder Stockman) ook vele malen en terecht voor de *Kleurrijke School* die het ge-

.....
 2 R. Stockman, *Christelijke Identiteit: Een Utopie?*, Kalmthout: Pelckmans, 2015, citaat p.182.

privilegieerde katholieke referentiepunt loslaat en de verschillende religies en levensbeschouwingen als inwisselbare alternatieve interpretaties van de werkelijkheid beschouwt en aan leerlingen presenteert.

Als geloofsopvoeding beperkt wordt tot de presentatie van verschillende religies, op een vergelijkende en 'neutrale' wijze, creëert het verwarring en genereert het relativisme en onverschilligheid (75).

In ons onderzoek naar de identiteit van katholieke scholen hebben we deze verschillende modellen theoretisch omschreven en ook door uitvoerig empirisch onderzoek in scholen als patronen kunnen vaststellen. We ontwikkelden daartoe in samenwerking met de bisschoppenconferentie van vier bisdommen in Australië de zogenaamde Victoria Schaal die we u graag met deze beknopte 'kennisclip' presenteren³ (6'19").

De Victoriaschaal

De Victoria Schaal is een kader en een meetinstrument om de identiteit in beeld te brengen van een school op levensbeschouwelijk vlak, vandaag en in de toekomst. De Victoria Schaal is ontwikkeld door onderzoekers van de KU Leuven, met name van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen, in samenwerking met het katholiek onderwijs van de staat Victoria in Australië.

Veel scholen zijn gesticht vanuit een katholieke inspiratie, vaak door parochies, bisdommen en religieuze congregaties; zij varen onder de vlag 'katholiek'. Maar dekt de vlag de lading? Wat is dat eigenlijk, een katholieke school? Wanneer is een school een katholieke school? Zijn er verschillende invullingen mogelijk? Is elke invulling katholiek? Hoe gaat een katholieke school om met andersgelovigen en niet-gelovigen?

Om na te gaan op welke wijze we van een katholiek geïnspireerde school kunnen spreken, gebruiken we twee assen:

Een eerste as toont in welke mate het geloof in de God van Jezus Christus een prominente plaats heeft op school.

Een tweede as toont in welke mate de school open staat voor iedereen: open voor wie kwetsbaar is, open voor de culturele achtergrond en de eigen levensbeschouwing van de andere.

.....
3 Zie ook: https://www.youtube.com/watch?v=KHn_KxoMybo

Wil je zien hoe een katholieke school zichzelf begrijpt, kijk dan naar één: de aanwezigheid van het katholieke geloof op school en twee: de waarderende openheid voor verschillen. De combinatie van de twee assen resulteert in een identiteitsvierkant. Dit is het kader waarbinnen we kunnen meten: de Victoria Schaal. In dit vierkant kunnen we vier modellen van katholieke school onderbrengen. Elk model heeft een eigen logica. In elk model worden bepaalde bekommernissen tot uitdrukking gebracht. In een school zijn altijd kenmerken van deze vier modellen terug te vinden.

Model 1: de Monologschool:

Een traditioneel confessionele school van, voor en door katholieken.

De school kiest er voor om de katholieke traditie onversneden en duidelijk uit de verf te laten komen. Ze wil het katholieke geloof bewaren, doorgeven en beschermen. Openheid voor andere religies en levensbeschouwingen wordt eerder als een bedreiging ervaren voor de duidelijkheid en helderheid van het katholiek geloof.

☞ *Monologschool: maximale christelijke identiteit, minimale solidariteit.*

Model 2: de Kleurloze School:

Een seculiere school die zich op levensbeschouwelijk vlak neutraal opstelt.

Geloven of niet geloven is binnen dit model een privézaak en hoort daarom niet thuis in de school. De school geeft prioriteit aan de kwaliteit van het onderwijs en wil niet raken aan de autonomie en de vrijheid van het individu.

☞ *Kleurloze School: minimale christelijke identiteit, minimale solidariteit.*

Model 3: de Kleurrijke School:

Een pluralistische school die zich sociaal, betrokken en solidair opstelt.

De school is een actiecentrum waar iedereen meetelt. Er is veel aandacht en interesse voor de andersheid van anderen, zonder voorkeur, iedere stem kan evenzeer aan bod komen.

☞ *Kleurrijke School: minimale christelijke identiteit, maximale solidariteit.*

Model 4: de Dialoogschool:

Een eigentijds confessionele school te midden van culturele en religieuze pluraliteit.

De school kiest er uitdrukkelijk voor om in het gesprek de katholieke inspiratie naar voren te schuiven. Tegelijkertijd vindt ze de andere godsdiensten, levensbeschouwingen en culturen waardevol en gaat ermee in dialoog. Die dialoog is erop gericht om te leren van elkaar en elkaar te verrijken. Ze daagt de school en eenieder uit om na te denken over de eigen inspiratie en deze te vernieuwen.

☞ *Dialoogschool: maximale christelijke identiteit, maximale solidariteit.*

Dit zijn de vier schoolmodellen:

Monologschool, Kleurloze School, Kleurrijke School, Dialoogschool.

De Victoriaschaal houdt de school een identiteitsspiegel voor. De schaal toont welke modellen aanwezig zijn in een school, en ook voor welke modellen er een draagvlak is. Als de school er voor kiest maximaal in te zetten op de katholieke identiteit én op een solidaire open houding, dan verdient het model van de Dialoogschool de voorkeur. Wil je dus een katholieke school zijn vandaag en morgen, bouw dan aan jouw katholieke Dialoogschool.

Waarom het model van de katholieke Dialoogschool verkiezen?

Onderzoekers aan de KU Leuven ontdekten dat in katholieke scholen het grootste draagvlak bestaat voor het model van de Dialoogschool. Onderzoek leert dat katholieke identiteit vorm krijgt in dialoog: zichzelf voortdurend vernieuwend, gestuwd door een dynamiek die groter is dan onszelf, getekend door het kruis, verbonden in het geloof dat de liefde uiteindelijk het enige antwoord is dat toekomst heeft.

Ervaring bewijst dat een sterke identiteit dialoog verrijkt. Eigen aan een katholieke Dialoogschool is dat de drijfveer om iedereen gastvrij te verwelkomen het geloof in de God van Jezus Christus is.

In de katholieke Dialoogschool horen katholieke identiteit en solidariteit samen. Een katholieke Dialoogschool is een dienst aan de wereld: het is een oefenschool voor het leven in een wereld die gekenmerkt wordt door veelheid, diversiteit en verschil.

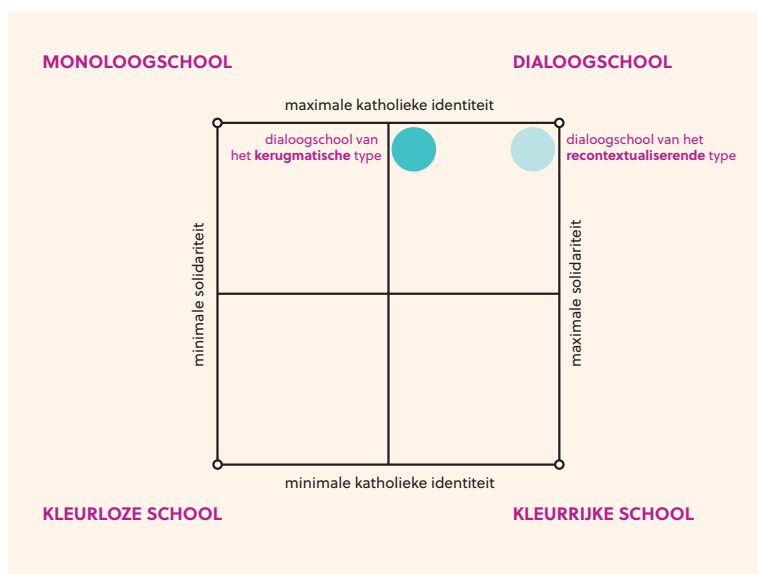
Vind je de identiteit van je school belangrijk? Ga dan de uitdaging aan en kijk met de Victoria Schaal welke lading er onder de vlag van jouw school zit. Surf naar www.dialoogschool.be, vul de Victoria Schaal in en ga met de resultaten aan de slag.

Nu zou men zeggen dat uit deze presentatie van de *Dialoogschool* blijkt dat we hier slechts te maken hebben met een strategisch antwoord op een nieuwe context. Het tegendeel is echter waar: dialoog behoort immers tot de kern zelf van de katholieke geloofsbelijdenis zoals we leren uit kerkdocumenten zoals *Dei Verbum*. Het is op grond van haar identiteit zelf dat de katholieke school in dialoog wil treden met de wereld. De trinitaire God is immers zelf dialoog tussen Vader, Zoon en Geest; het is deze dialogale God die zich te kennen geeft in een dialoog met de mensheid doorheen de bijbel en de traditie en die zelf volledig mens geworden is om deze dialoog ten einde toe te kunnen aangaan⁴.

.....

4 Zie L. Boeve, *Theologie in dialoog*; M. Moyaert, *Dei Verbum, Nostra Aetate en de dialoog tussen de godsdiensten*, in *Tijdschrift voor Theologie* 55(3) (2015) 231-250.

De titel van deze bijdrage is: “wat betekent ‘dialogoog’ in de katholieke *Dialogooschool*?”. Uit de *Victoria Schaal* blijkt dat het model van de *Dialogooschool* een ruim veld bestrijkt waarin katholieke identiteit gecombineerd kan worden met openheid voor sociale, culturele en levensbeschouwelijke diversiteit. Het document van de congregatie spreekt van de “*grammatica van de dialoog*” (57), maar wat kan dit betekenen voor de *Dialogooschool*?

In ons grootschalige onderzoek in Australië⁵ hebben we op empirische gronden twee varianten van de *Dialogooschool* ontdekt die we respectievelijk het *Kerugmatische* en het *Recontextualiserende* type van *Dialogooschool* noemen. In Vlaanderen kunnen we deze twee subtypes niet empirisch traceren omwille van de vergevorderde secularisering van onze context. Toch spelen ze in het theoretische debat over de *Dialogooschool* in Vlaanderen wel degelijk een rol. Beide types van *Dialogooschool* hebben een zekere plausibiliteit en kunnen geloofsbriefjes voorleggen.

.....

5 In het kader van het onderzoeksproject *Enhancing Catholic School Identity Project* (ECSIP), in samenwerking met de *Catholic Education Commission of Victoria* (CECV), worden in een periode van vier jaar alle 487 katholieke scholen in de deelstaat Victoria systematisch onderzocht als vast onderdeel van hun evaluatieprocedure.

De *Dialogschool* van het *Kerugmatische* type

Zoals in een *Monologschool*, vertegenwoordigt de katholieke geloofs-traditie in de *Dialogschool* van het *Kerugmatische* type een zeer betekenisvolle en waardevolle boodschap die eigenlijk door iedereen gehoord zou moeten worden. Dit type school is er sterk van overtuigd dat de waarheid die door het katholiek geloof wordt geboden fundamenteler en meer vervullend is dan de opvattingen die door andere religies en levensbeschouwingen worden geboden. Waarom zou men anders een katholieke school willen zijn? Daarom moet een katholieke school principieel voorrang geven aan het katholiek geloof en de katholieke praktijken en die uiteindelijk boven andere religies en levensbeschouwingen plaatsen (apologetiek). De (ouders van de) leerlingen hebben immers bewust gekozen om zich in te schrijven in een *katholieke* instelling. Het is dan ook redelijk om van alle betrokkenen te verwachten dat ze participeren in het katholieke schoolproject, ook al zijn verschillende niveaus van betrokkenheid mogelijk. Het is evident dat in een katholieke school godsdienst geen individuele privé-materie is die in het schoolleven geen rol zou mogen spelen. Katholieke scholen moeten zich engageren voor de geloofsopvoeding van de leerlingen. Ook leerkrachten mogen zich op dat punt niet terugtrekken in de individuele privésfeer: van elk van hen wordt een openlijk katholiek engagement ten aanzien van de identiteit van de school verwacht, bijvoorbeeld in de vorm van bidden voor de les of deelname aan schoolliturgie en bezinningsdagen.

Anders dan de *Monologschool*, wil de *Dialogschool* van het *Kerugmatische* type niet zó ver gaan om van alle leerlingen te verwachten dat ze katholiek zijn of worden. Het is namelijk van fundamenteel belang dat christenen – juist omdat ze christen zijn – respect hebben voor mensen met een andere overtuiging en levenswijze. Het katholiek geloof heeft fundamenteel een relationeel en dialogaal karakter. Het geloof kan en mag nooit aan anderen opgelegd worden, noch met expliciete noch met impliciete dwang. Maar het is natuurlijk wel mogelijk en zelfs wenselijk om anderen uit te nodigen en te enthousiasmeren tot geloof in Christus. Meer nog, de ontmoeting en de dialoog met anderen is een opportuniteit om van het geloof te getuigen in woord en daad.

Men blijft dus vasthouden aan de eigen katholieke overtuiging die men positief en optimistisch uitdraagt naar alle anderen toe. Om dit mogelijk te maken, moeten gelovigen nieuwe creatieve wegen zoeken om authentieke katholieken te zijn te midden van de hedendaagse cultuur. Ze moeten nieuwe wegen vinden om als ‘echte’ katholieken te leven in de huidige samenleving waarbij de katholieke boodschap

De ontmoeting en de dialoog met anderen is een opportuniteit om van het geloof te getuigen in woord en daad

open en vrij kan klinken te midden van andere stemmen. Het is belangrijk om in deze beweging een open geest aan te houden, op zoek naar vindplaatsen van God in de wereld. Een open ontmoeting en dialoog met andere levensbeschouwelijke overtuigingen is nodig, maar uiteraard zonder teveel 'on-katholieke' invloeden over te nemen.

Anders gezegd, het gaat de *Dialoogschool* van het *Kerugmatische* type vooral om een zoektocht naar een nieuwe 'public relations-strategie', maar niet zozeer om nieuwe fundamentele theologische ontwikkelingen of recontextualisering. Het is namelijk zo dat in de *Kerugmatische* dialoog het 'katholieke pakket' van geloofsovertuigingen en waarheidsclaims, rituelen en rituelen, morele en socio-politieke opvattingen, tot en met de kenmerkende gebeden en muziek – in het kort, de traditionele katholieke levenswijze – min of meer vastligt en onveranderlijk is. De *Kerugmatische* dialoog vindt het in het algemeen niet wenselijk om teveel te willen veranderen aan de inhoud of de vorm van het katholiek geloof om het zo beter te laten 'aansluiten bij' of 'resoneren met' de steeds veranderende hedendaagse culturele maalstroom. De essentie van het catholicisme wordt in grote mate door de traditie gedefinieerd en moet bewaard worden en zo nodig beschermd tegen andere opvattingen. In dit type van *Dialoogschool* komt het er op aan om de plausibiliteit, de meerwaarde en de waarheid van het evangelie van Jezus Christus op een eerlijke manier te verkondigen in een open dialoog met ieder die bereid is om het gesprek aan te gaan. Op die manier wordt kwaliteit van katholiek onderwijs gegarandeerd. En daartoe mag van alle leerkrachten in een katholieke school een bijdrage verwacht worden.

SUBTYPE 2

De *Dialoogschool* van het *Recontextualiserende* type

In vergelijking met het *Kerugmatische* type, is de *Dialoogschool* van het *Recontextualiserende* type weliswaar niet minder gegrepen door het katholiek geloof, maar wel bescheidener, voorzichtiger, meer zoekend, minder onder de indruk van het eigen *a priori* gelijk. Wanneer we het katholiek geloof authentiek willen beleven in een multiculturele samenleving, dan moeten we een open, zoekende en interpreterende houding aannemen.⁶ Het proces van ontmoeting en dialoog

.....

6 We detecteren een significante correlatie tussen de steun voor een dialoogschoolmodel enerzijds en een *post-kritische geloofshouding* anderzijds ($r=0.63$). Het mag duidelijk zijn dat een symbolisch-interpretatief verstaan van de geloofstraditie ten zeerste bijdraagt aan een open, zoekende en tolerante katholieke schoolidentiteit.

met andersheid is hier niet slechts een opportuniteit tot verkondiging, maar ook en meer fundamenteel constitutief voor het eigen geloofsverstaan. Want het is in deze ontmoeting en ook confrontatie met de ander dat God zich openbaart, dat nieuwe betekenislagen geopend worden en het geloof gerecontextualiseerd wordt. Hier is de dialoog wederkerig en zijn beide gesprekspartners kwetsbaar en ontvankelijk voor nieuwe betekenissen⁷.

Immers, het is de theologische (epistemologische) veronderstelling van dit type *Dialogschool* dat de waarheid van het christendom niet vastligt en niet *a priori* volledig gefixeerd kan worden, maar wel in het geleefde leven ontdekt en waargemaakt moet worden doorheen een continu proces van interpretaties. Gelovigen worden uitgedaagd om creatief, vernieuwend en met een open geest te zoeken naar nieuwe inzichten in wat het concreet betekent om katholiek te zijn te midden van de hedendaagse context. Dialogscholen van het *Recontextualiserende* type zijn constant op zoek naar nieuwe wegen om het evangelie uit te drukken en te beleven, naar nieuwe praktijken om het vandaag waar te maken. Als we dit doen, staan we als het ware met één been in de katholieke traditie en met het andere been in een nog ongeschreven toekomst. Het is altijd open wat de uitkomst van deze zoektocht zal zijn. Het is mogelijk dat bepaalde waardevolle dingen uit het verleden op de achtergrond verdwijnen. Toch vergenoegen gelovigen zich over nieuwe ontdekkingen en mogen ze hopen dat de Heilige Geest hen onderweg vergezelt.

Naarmate de wereld evolueert en verandert, verschuift ook het christen-zijn in deze wereld en de manier waarop aan de oorspronkelijke evangelische inspiratie concreet gestalte wordt gegeven. In elke nieuwe tijdperiode moet het katholiek geloof haar profiel vernieuwen, zichzelf *'re-contextualiseren'* om langs deze weg God opnieuw en anders te ontdekken. Dit proces van recontextualisering is reeds aan de gang vanaf het begin van het christendom en nu is het aan ons om deze traditie verder te zetten in de eenentwintigste eeuw. De katholieke traditie heeft zich altijd ontwikkeld en vernieuwd, langs een veelheid van wegen en in ontelbare nieuwe contexten, en moet dit ook vandaag verder blijven doen. Onderweg, wanneer God met ons de weg bewandelt, verschijnen nieuwe openbaringen en ontvouwt de geloofstraditie zichzelf verder.

Om een *Dialogschool* van het *Recontextualiserende* type te realiseren, is een actieve dialoog met andere overtuigingen en levenswij-

Gelovigen worden uitgedaagd om creatief, vernieuwend en met een open geest te zoeken naar nieuwe inzichten in wat het concreet betekent om katholiek te zijn te midden van de hedendaagse context.

.....
7 J. Haers, *Het avontuur van de traditie*, Averbode: Altiora, 1999.

zen van beslissend belang. In de confrontatie met het verschil kom ik ook beter mijn eigen identiteit op het spoor. Daarom is het belangrijk dat vele verschillende filosofische, levensbeschouwelijke en religieuze visies, praktijken en levensstijlen in de katholieke school naast en met elkaar kunnen bestaan. Het is juist door het erkennen, respecteren en het werkelijk waarderen van verschillen tussen mensen dat de school haar *katholieke* identiteit kan herontdekken, telkens opnieuw. Deze ontvankelijkheid voor ‘de ander’ is fundamenteel. Het is belangrijk om de andere werkelijk te ontmoeten en dit betekent werkelijk te luisteren naar wat zijn of haar geest beweegt. Alleen wanneer we de andere in de ogen kijken, kunnen we het gelaat van Christus ontmoeten. Door bescherming en gastvrijheid aan de vreemdeling te bieden, kan God zichzelf op nieuwe, onverwachte wijzen aan ons openbaren.⁸ In dit type wordt van alle leerkrachten een engagement verwacht om binnen te treden in de dialoog, niet per se als katholiek of om katholiek te worden, maar vanuit een bereidheid om met de katholieke traditie in gesprek te treden als stichtend voor het project van de school. Er is in dit model ook ruimte voor authentieke niet-katholieke geloofsposities hoewel evenzeer een minimale presentie van katholieke leerkrachten noodzakelijk is.

Het is jammer dat verdedigers van beide types vandaag vaak in een eindeloze, onvruchtbare discussie terecht komen terwijl beide benaderingen eigenlijk complementair zijn en elkaar nodig hebben. Er is geen dialoog mogelijk zonder identiteit, maar omgekeerd krijgt identiteit ook altijd vorm in dialoog. Dat blijkt ook uit het document *Opvoeden tot Interculturele Dialoog*. Enerzijds wordt sterk het belang van de katholieke getuigenis beklemtoond als onderdeel van de katholieke school.

Vanuit pedagogisch en intercultureel perspectief is de mooiste bijdrage die katholieke opvoeding aan de school kan leveren die van getuigenis (50).

Dialoog wordt soms opgevat als een soort van vrijblijvende uitwisseling van gelijkwaardige perspectieven gebaseerd op een idee van per-

.....

8 Voor een verdere uitwerking van het *Dialoogschoolmodel* van het *Recontextualiserende type*, zie: D. Pollefeyt & J. Bouwens, *Identiteit van Scholen in Beeld Gebracht: Empirische Methodologie voor Kwantitatief Onderzoek naar de Katholieke Identiteit van een Onderwijsinstelling, in Identiteit in diversiteit. Inspiratie voor katholieke lerarenopleidingen*, Brussel: Licap, 2009, 44-60, p.57. Voor een theologie van de gastvrijheid, zie M. Moyaert, *Leven in Babelse tijden: De noodzaak van een interreligieuze dialoog*, Kalmthout: Pelckmans, 2011.

fecte symmetrie. In de opvatting van de katholieke *Dialogschool* wordt de dialoog gekenmerkt door een fundamentele asymmetrie: het laat toe dat er een woord gesproken wordt dat van Elders komt, dat ons toe-gesproken wordt, dat door de Traditie vermiddeld wordt, een Woord dat transformerend is voor het individu en de (school)gemeenschap. Dit is de niet-onderhandelbare kern van de katholieke dialogschool: het fundament van de asymmetrie en de voorkeursoptie waarvoor men paradoxaal niet zelf gekozen heeft en ook niets hoeft over te beslissen, maar waarvan men wel de rijkdom en de kansen kan ontdekken.

Aan de andere kant zegt het document van de congregatie vele malen dat in het gesprek ook de andere mij kan transformeren.

Ons paradigma zoekt in elk geval een cultuur van dialoog, van begrip en wederzijdse transformatie te verwezenlijken, om zo bij te dragen aan het algemeen goed (42).

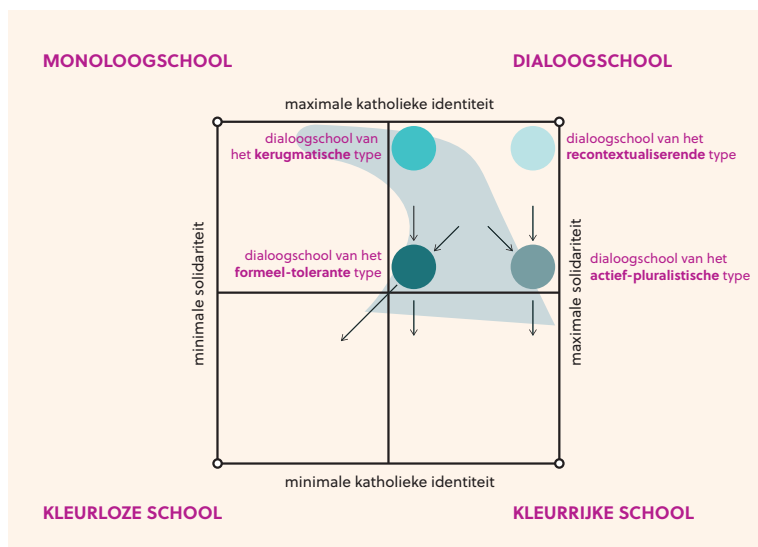
De uitdrukking ‘wederzijds’ wordt in het document meer dan tien maal in deze betekenis gebruikt. Dit betekent niet dat de *Congregatie* een zuiver symmetrische opvatting van dialoog hanteert, maar wel dat er in de dialoog nog een andere asymmetrie aan het werk is: niet alleen de asymmetrie van het woord van mijn traditie ten aanzien van de opvoeding, maar ook de asymmetrie van de andere en zijn traditie die mij transformeert en mij uitdaagt mezelf en mijn eigen traditie opnieuw in overweging te nemen, te recontextualiseren. De katholieke dialogschool wordt aldus gekenmerkt door een dubbele asymmetrie: het woord van de eigen traditie breekt binnen, maar op haar beurt laat de katholieke dialogschool zich ook door de andere aanspreken en openbreken in de vorm van een soort van *Fremdprophetie*.

Het document van de congregatie drukt deze verhouding tussen *Kerugmatische* en *Recontextualiserende Dialogschool* erg dynamisch uit, wars van alle valse tegenstellingen:

Katholieke scholen getuigen van een constant persoonlijk netwerk van relaties die worden beleefd tussen de polen van persoonlijke identiteit en andersheid. Dit netwerk wordt gekenmerkt door een dynamische osmose, in de verschillende interacties tussen volwassenen (...), tussen leerkrachten en leerlingen, en tussen leerlingen onderling - zonder vooroordelen over cultuur, geslacht, sociale klasse of religie (50).

Binnenkerkelijke debatten eindigen vaak in pogingen van verdedigers van de *Kerugmatische* dialoog om verdedigers van de *Recontextualiserende* dialoog in de hoek van de *Kleurrijke School* te plaatsen, of omgekeerd van de verdedigers van de *Recontextualiserende* dialoog

om verdedigers van de *Kerugmatische* dialoog te beschuldigen om op te komen voor de *Monoloogschool*. Ondertussen zien we, in de praktijk van het onderwijs in onze scholen, in stilte twee andere interpretaties van de *Dialoogschool* wortel schieten die op lange termijn wellicht een veel grotere uitdaging voor het katholiek onderwijs zullen vormen. In het schema worden ze aangegeven als de *Pluralistische Dialoogschool* en de *Formeel-Tolerante Dialoogschool*.

SUBTYPE 3

De *Dialoogschool* van het *Pluralistische* type

Terwijl het *Kerugmatische* type van de dialoog sterk de asymmetrie van de traditie ten opzichte van de context beklemtoont; en het *Recontextualiserende* type van de dialoog de wederzijds asymmetrie tussen traditie en context, wil het pluralistische type van dialoog zoveel mogelijk asymmetrie juist vermijden. In de *Kerugmatische* dialoog geeft de ene en ontvangt de andere, spreekt de ene en antwoordt de andere, beamend of afwijzend. In de *Recontextualiserende* dialoog spreken traditie en context, elk met een eigen gezag, en met als doel dichter te komen bij de waarheid die steeds ook eschatologisch blijft. In de *Pluralistische* dialoog zijn de gesprekspartners volledig symmetrisch: iedereen kan spreken en iedereen 'moet' ontvangen. Er is geen enkele levensbeschouwing of religie die in de dialoog een geprivilegieerd standpunt of een bevoorrechte plaats kan opeisen.

Wat deze positie binnen het kwadrant van de dialoogschool onderscheidt van het seculiere model van de *Kleurrijke School* is dat deze gelijkschakeling van levensbeschouwingen en religies (nog) gelegitimeerd wordt vanuit het katholieke perspectief zelf. De impliciete of expliciete overtuiging is hier dat een authentieke katholieke organisatie automatisch dient te evolueren tot een pluralistische organisatie. Dat is volgens dit type onvermijdelijk en ook positief. Daarbij wordt soms ook een beroep gedaan op de inclusieve grondidee van het katholicisme (*kat-holos*), op katholieke waarden zoals naastenliefde, verbondenheid, gastvrijheid, solidariteit en zelfs liefde voor de vijand en op theologische ideeën zoals een lage christologie, de nadruk op dienstbaarheid, het ‘heilige in het alledaagse’, apofatisch georiënteerde mystiek of de ‘vloeiende kerk’. In dit subtype is er zeker plaats voor katholieken, maar de verwachting is dat ze hun geloof vooral in algemeen-menselijke termen formuleren en van daaruit ook vooral ruimte creëren voor verschil en andersheid.

We zien dan ook hoe vele katholieke organisaties zonder veel discussie *Pluralistisch* worden en dat als een evidentie beschouwen. Ze voelen daarbij niet de nood om expliciet afstand te nemen van de katholieke traditie. Vanuit *Pluralistisch* perspectief lijkt dit als het ware een logische volgende stap: de ware katholieke school is een *Pluralistische Dialoogschool*. Dit is de paradox van dit subtype van *Dialoogschool*: ze is zo open en gastvrij dat ze zelf haar waarheidsclaim opgeeft om aan de andere een plaats te kunnen geven. Het gevolg is dat langs deze weg de expliciete referentie naar de traditie vaak helemaal wegdeemstert. Soms spreekt men dan van een ‘impliciet katholieke *Dialoogschool*’: deze is ontstaan uit de katholieke traditie en ademt nog die cultuur uit, maar ze expliciteert dit niet meer als zodanig en haar leden zijn er zich nog nauwelijks van bewust. In feite is dit vaak de voorlaatste stap van een seculariseringsproces in de richting van het model van de *Kleurrijke School*.

SUBTYPE 4

De *Dialoogschool* van het *Formeel-Tolerante* type

Het probleem met dit soort *Pluralistische Dialoogschool* is dat geruisloos het ordenend beginsel van de dialoog verschuift van een christologische oriëntatie, eigen aan de *Kerugmatische* en *Recontextualiserende Dialoogschool*, naar een formeel criterium, namelijk het niet-schadebeginsel. Alle overtuigingen en religies zijn toegelaten en evenwaardig zolang men maar de andere niet schaadt in zijn of haar eigen belangen. Uit empirisch onderzoek blijkt dat katholieke scholen die neigen naar een *Pluralistische* invulling van de dialoog uiteindelijk verschui-

De impliciete of expliciete overtuiging is hier dat een authentieke katholieke organisatie automatisch dient te evolueren tot een pluralistische organisatie

ven richting een vierde model, de zogenaamde *Formeel-Tolerante Dialoogschool*. Achter de schijnbare warmte van de verbondenheid en de actieve dialoog steekt eigenlijk een bijzonder hard en koel beginsel dat op den duur alles-regulerend wordt: een formeel-procedurele benadering van dialoog, van menselijke relaties en uiteindelijk van het gehele onderwijskundige gebeuren. Een dergelijk model riskeert dan verder te verschuiven en in het kwadrant van de *Kleurloze School* terecht te komen.

Ook dit soort katholieke scholen zijn te vinden in onze contreien: dialoog wordt 'formeel overleg', de 'k' van katholiek wordt nu 'kwaliteit' en daarna 'kritisch', de leerkrachten worden 'professionals' en de leerlingen 'klanten', het schoolgebouw wordt een 'functionele omgeving' en de schoolcultuur een kwestie van 'meten' en 'tellen'. De waarden van de *Formeel-Tolerante Dialoogschool* worden dan 'respect', 'coherentie', 'transparantie', 'functionele differentiatie', 'controle', enzovoort. De dialoog gaat dan over kwaliteit, procedures, scores, enzovoort. De levensbeschouwelijke aspecten behoren meer en meer tot de privésfeer. Het doel van dit type van 'katholieke' *Dialoogschool* wordt het creëren van een performante en kwaliteitsvolle leeromgeving.

In extremis kan zelfs dit type nog 'katholiek' gemotiveerd worden, bijvoorbeeld door te verwijzen naar de nadruk op kwaliteit, naar de noodzaak aan kritische zin, professionalisme, maximale mogelijkheden creëren voor het individu zonder onderscheid, het belang van godsdienst- en gewetensvrijheid, het wegwerken van vooroordelen, het niet opdringen van oriëntaties aan mensen, het belang van formele rechten en plichten, het streven naar rendabiliteit en transparantie. Dit kan vreemd klinken maar in de feiten zien we bijvoorbeeld heel wat katholieke raden van besturen die vooral bezig zijn met gebouwen en cijfers of midden- en topkaders die organisaties van katholieke scholen besturen als managers op basis van een moderne rationaliteit. Katholieke identiteit is daarbij een kenmerk van de school dat ze op zich niet willen bannen, maar dat in de eerste plaats een historisch en formeel gegeven is, dat past binnen een bepaalde 'branding' van de school.

De vele gezichten van de dialoog

Deze analyse maakt duidelijk dat de *Dialoogschool* geen monolithisch idee is maar een veld met vele mogelijkheden en accenten. Zolang deze mogelijkheden van uit een katholiek kader gelegitimeerd worden, kunnen we ze situeren binnen het kwadrant van de katholieke dialoogschool, hoewel soms slechts à la limite. Er is vandaag veel

waardering voor het concept 'dialogoog' maar niet iedereen verstaat er dus hetzelfde onder. Dit is op zich een positief gegeven en wellicht kunnen verschillende concepten van dialoog elkaar in een *Dialogooschool* aanvullen.

Voor het *Kerugmatische* type is dialoog een gelegenheid om het geloof in alle onbevangenheid maar toch ondubbelzinnig aan te bieden. Voor het *Recontextualiserende* type opent de dialoog de mogelijkheid van een ontmoeting vanuit het verschil, daarbij inbegrepen het verschil dat door de traditie - en doorheen die traditie - met de Geheel Andere present wordt gesteld. De dialoog is hier niet in de eerste plaats behoedend en bewarend, maar wel wederzijds transformatief. Voor het *Pluralistische* type is dialoog een plek van openheid, verbondenheid en uitwisseling waarin de waarden van gastvrijheid, machtsvrije communicatie en verdraagzaamheid centraal staan. In het *Formeel-Tolerante* type wordt aandacht gevraagd voor efficiëntie, rendabiliteit en transparantie om zo een 'kwalitatieve' en 'duurzame' schoolomgeving te creëren.

Wellicht zullen in de toekomst katholieke scholen meer van elkaar gaan verschillen wat betreft de manier waarop ze de verschillende types van *Dialogooschool* met elkaar gaan combineren. Katholieke scholen en scholengemeenschappen zullen elk vanuit hun eigen geschiedenis en traditie, hun context, schoolbevolking en toekomstvisie opties nemen die hun identiteit bepalen. Ouders en leerlingen zullen kunnen kiezen uit een veelheid van katholieke scholen, elk met hun eigen klemtoon op en omgang met identiteit en diversiteit. De taak van het katholiek onderwijs zal er dan in bestaan om deze scholen met elkaar in gesprek te brengen, elkaar te laten uitdagen en van elkaar te leren.

Daarbij zullen steeds ook de risico's aan de orde moeten komen die in verschillende types verscholen liggen. De *Kerugmatische* dialoog zal steeds neigingen vertonen naar de *Monolooschool* waarbij diversiteit genegeerd wordt of hoogstens object van evangelisatie wordt. De *Pluralistische* dialoog staat aan het risico bloot om *Kleurrijke Scholen* voort te brengen. De *Formeel-Tolerante* dialoog brengt een dynamiek naar *Kleurloze Scholen* op gang.

De grootste uitdaging dat wij empirisch vaststellen is het hellend vlak tussen dialooschool en de kleurrijke/kleurloze school. Eenmaal de beweging van identiteitsvervaging ingezet, des te sneller het seculariseringsproces zich doorzet, met een onstabiele combinatie van kleurrijk en kleurloos als eindresultaat. Zelfs scholen met heel veel kleurloosheid blijven zichzelf vaak verwarrend afficheren als kleurrijk, divers, actief betrokken, enzovoort. Dat willen ze zo graag ideo-

Wellicht zullen in de toekomst katholieke scholen meer van elkaar gaan verschillen wat betreft de manier waarop ze de verschillende types van *Dialogooschool* met elkaar gaan combineren.

logisch gesproken, maar daartoe blijken ze telkens opnieuw niet in staat, en als het moeilijk wordt grijpen ze terug naar formele criteria. Het onvermogen van het gemeenschapsonderwijs met het hoofddoek is daar een sprekend voorbeeld van. Het zal nog een tijdje duren voor katholieke scholen ontdekken dat dit niet de weg is om te gaan en een aantal katholieke scholen zullen in dit proces verloren gaan.

Het *Recontextualiserende* type van dialoog legt de lat voor alle betrokkenen zeer hoog: men moet met het ene been stevig in de traditie en met het andere been stevig in de context staan, en dat zonder het evenwicht te verliezen. Het recontextualiserende type van dialoogschool gaat daarbij het meest in de dynamiek en de spanningen van de traditie staan. Dat is in onze analyse daarom het meest katholieke type van dialoogschool, meer dan de drie andere subtypes. Het is het enige model dat niet het risico loopt van de monoloogschool, de kleurrijke school of de kleurloze school omdat het in de eerste plaats de eigen identiteit voortdurend vertaalt en verdiept. Het kan ook alle kenmerken bevatten die in de andere subtypes geprezen worden. Het *Recontextualiserende* type kan niet ontaarden in haar tegendeel, weg van de *Dialoogschool*, maar resulteert in een voortdurende verdieping van het eigen zelfverstaan in gesprek met de andere.

In de conclusie van het document van de congregatie van 2013 luidt het als volgt:

Katholieke scholen vermijden tegelijk fundamentalisme en ideeën van relativisme waar alles hetzelfde is. Zij worden daarentegen aangemoedigd om vooruit te gaan in harmonie met de identiteit die zij ontvangen hebben van hun evangelische inspiratie. Zij worden ook uitgenodigd om de paden te volgen die leiden naar de ontmoeting met anderen. Zij voeden zichzelf op, en ze voeden op tot dialoog, en dat bestaat uit het spreken met iedereen en zich tot iedereen verhouden met respect, waardering en luisteren met oprechtheid.

DEEL 2

Katholiek

Wat betekent 'katholiek' in de katholieke dialoogschool?

JÜRGEN METTEPENNINGEN

“Christenen zouden iets over zich moeten hebben wat mensen in verwarring brengt en hen doet afvragen wat het hart van ons leven is”

Timothy Radcliffe¹

Het zou een quizvraag kunnen zijn: wat betekent het woord 'katholiek'? Dezelfde vraag zou ook een wederwoord kunnen zijn dat gegeven wordt nadat iemand al zijn kritiek heeft gespuid op de katholieke Kerk: wat bedoelt u met katholiek? En het is een vraag die reeds menig schooldirecteur heeft gekregen bij een inschrijving: waar staat het woord 'katholiek' voor alstublieft? In deze bijdrage willen we in een kort bestek een helder antwoord geven op de vraag waarnaar de term 'katholiek' verwijst in het project van de 'katholieke dialoogschool'.

Een wereld vol verschuivingen

Een dorp, een basisschool, jaren 1970. Een kruisbeeld in elk klaslokaal, recht boven het bord, in het midden: zo'n groot kruis, heel klassiek, met een lijdende Jezus erop. De school had een directeur, waarvan men vandaag zegt dat die van de oude stempel is. Een directeur, oerdegelijk, die er op toezag dat er orde en netheid op school was. Een directeur die er tevens op toezag dat er 's morgens een gebed werd voorgelezen in elk klaslokaal. Zo'n directeur die geen pastoraal team had omdat het *hele* personeelskorps een pastoraal team was. Een school waar elke trimester minstens een viering was in de parochiekerk, met alle klassen samen. De pastoor maakte deel uit van het schoolbestuur, sprak er niet veel, maar als hij sprak was het beslissend – weinig tegenspraak.

.....

1 Timothy Radcliffe, *Waarom ik christen ben*, Utrecht: Kok, 2015, p. 8 (oorspronkelijk verschenen als "Waar draait het om als je christen bent?", 2007, vertaling van *What is the Point of Being a Christian?*, Londen: Bloomsbury, 2005).

Die katholieke school beleefde in de jaren 1970, 1980 en 1990 bewogen tijden. Het was een periode waarin de rooms-katholieke kerk en haar leiders in groeiende mate meewarig werden bekeken. De term 'katholiek' devalueerde: de kerk betekende voor minder mensen iets². Ze werd in de ogen van velen iets voor oude mensen met vastgeroeste zondagsgewoonten... Haar relevantie kwam op het spel te staan – zingeving bleek mogelijk zonder de kerk, ja zingeving bleek niet afhankelijk te zijn van dat instituut, maar lag in eigen handen. Het kerkgebouw stond nog wel in het midden van het dorp, maar in mijn leven ging *ikzelf* resoluut in het midden staan. Ja, zingeving werd maakbaar – zelfbeschikkingsrecht over eigen geluk en zingeving. De kerk draait dan wel rond een 'blijde boodschap', ze werd gepercipieerd als een tegendeel van geluk³. Die perceptie trof niet alleen de Kerk: men was zeer op zijn *qui vive* voor wat zich nu ook van andere kanten aan ons leek op te dringen.

Daarna – aan het begin van de 21ste eeuw – kwamen nog meer bewogen tijden. De kerk schudde op haar grondvesten door wat er aan de oppervlakte kwam omtrent misbruik op financieel, psychologisch en seksueel vlak. Wat in Ierland en de Verenigde Staten allemaal aan het licht kwam, deinde uit naar (vooral) het hele gebied boven de Latijns-Franse taalgrens: Oostenrijk, Duitsland, Nederland, Vlaanderen – tot een bisschop toe. Het moreel gezag van de kerk lag aan diggelen. Het was voor velen de hele grote druppel in een reeds volle emmer, waardoor veel mensen zich definitief gingen afzetten van de kerk, soms met trompetgeschal, vaak in alle stilte.

En toch, ook al lieten verschillende verenigingen omwille van een combinatie aan redenen de C van christelijk of de K van katholiek vallen in naam van hun eigen herprofilering, het katholiek onderwijs en de katholieke ziekenzorg bleven in Vlaanderen in grote mate overeind. Desalniettemin kenden ook die beide werelden een stevige evolutie, zowel intern, met de toenemende 'technisering' van competenties en onderwijsprocessen, als in hun lossere wordende verband met het kerkinstituut. Wat dat laatste betreft zocht men in onderwijs en ziekenzorg niet zelden heil in bijnamen en afkortingen, precies om de explicie-

.....

2 Voor de helderheid: met 'kerk' wordt steeds op de rooms-katholieke kerk bedoeld, met 'katholiek' op rooms-katholiek.

3 Dat werd zeer scherp duidelijk in een tweespraak met wijlen Piet Van Eeckhaut: Piet Van Eeckhaut, *Religie en spiritualiteit: de (om)weg naar geluk? Stadiën op de levensweg*, en Jürgen Mettepenningen, *Neen, edelachtbare, de kerk heeft het geluk niet vermoord!*, in Sofie Van Damme (red.), *Geluk: Drang of dwang*, Gent: Academia Press, 2012, resp. p. 67-75 en p. 77-82.

te band met de kerk te verdoezelen, maar er op andere momenten toch even mee te kunnen uitpakken – opportunisme is van alle tijden. Zo hadden we bijvoorbeeld ‘de Guimardstraat’ en ‘het VSKO’, afkorting van het Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs.

Sinds enige tijd is het VSKO vervangen door ‘Katholiek Onderwijs Vlaanderen’, een naam waarover uitdrukkelijk gesteld is dat die niet afgekort mag worden. Daarmee staat de band met het katholicisme opnieuw bovenaan op de agenda, wat niet verwonderlijk is met een theoloog aan het hoofd van de organisatie. Het mag evenmin verwonderen dat er bij gelegenheid van die naams- en directiewissel een heus katholiek onderwijs- en schoolproject uit de grond werd gestampt, ter implementering van wat op academisch niveau in Leuven reeds was uitgewerkt. Katholieke dialoogschool dus. Dat project is er niet om terug te keren naar ons basisschooltje van zonet, uit de jaren 1970, maar om op een eigentijdse wijze, inspelend op ‘de tekenen van de tijd’, het tegendraadse van het christelijk verhaal en van de katholieke traditie vruchtbaar te laten zijn voor alle mensen die in onze scholen leven en werken.

Hoe positief de bedoeling van de nieuwe aandacht voor ‘het katholieke’ ook is en hoe interessant het project van de katholieke dialoogschool ook mag zijn, we kunnen niet blind zijn voor de negatieve connotaties die het woord ‘katholiek’ oproept bij veel mensen. De term lijkt voor hen te verwijzen naar een gesloten of besloten wereld van vroeger waar mensen geen vrijheid hebben, een wereld en een instituut met verdampende idealen en vermolmden ethische standpunten... In wat volgt in deze bijdrage gooien we het over een andere boeg.

We kunnen niet blind zijn voor de negatieve connotaties die het woord ‘katholiek’ oproept bij veel mensen.

Katholiek

Waarom niet eenvoudig ‘christelijke dialoogschool’ in plaats van ‘katholieke dialoogschool’? Het is een vraag die zijn rechten heeft: christelijk verwijst immers naar Christus, wat moet daar dan nog bijkomen? En ‘christelijk’ komt bij velen bovendien meer ‘open’ over dan ‘katholiek’.

De vraagsteller toont met deze vraag alvast aan dat ‘christelijk’ en ‘katholiek’ twee verschillende zaken zijn, maar ook familie van elkaar. Meer zelfs dan familie: de kern van ‘het katholieke’ is effectief ‘het christelijke’. Met andere woorden: het verhaal van en over Jezus is de essentie van alles wat katholiek genoemd wordt. Daarmee is aan beide de plaats gegeven die hen toekomt: op de eerste plaats staat de christelijke spiritualiteit (met het evangelie in het centrum), op de tweede plaats staat alles wat katholiek wordt genoemd. Al het katholieke

Het katholieke faciliteert de manier om vandaag als christen in het leven te kunnen staan.

heeft als bestaansreden de dienstbaarheid aan de christelijke spiritualiteit, precies door deze laatste op velerlei wijzen gestalte te geven en als dusdanig te versterken en uit te dragen. Anders gezegd: het katholieke faciliteert de manier om vandaag als christen in het leven te kunnen staan.

De bekoring – of beproeving – bestaat er in te denken dat het christelijke belangrijk is en het katholieke bijkomstig. Niets is minder waar. Anders gezegd: het katholieke zorgt ervoor dat het christelijk verhaal verder gestalte kan krijgen, terwijl het christelijk verhaal ervoor zorgt dat het katholieke ‘zin’ heeft. Vervang in het voorgaande overal ‘het katholieke’ door ‘de kerk’ en we zitten midden de essentie van het belang van het katholieke ten dienste van het christelijke. De kerk bestaat inderdaad omwille van de christelijke spiritualiteit en faciliteert de beleving ervan op velerlei wijzen.

Kerkhistoricus Boudewijn Dehandschutter, overleden in 2011, leerde zijn studenten dat ‘dé kerk’ en ‘dé kerkgeschiedenis’ niet bestaan. Er is de afgelopen tweeduizend jaar een veelheid aan kerken gegroeid, vaak uit onenigheid met bestaande kerken. Al die kerkgenootschappen vormen samen de bonte wereld van christenen die zich organiseren om zo goed mogelijke christenen te zijn. De grootste en bekendste onder die genootschappen is de rooms-katholieke kerk. Deze eigenaam bevat een *contradictio in terminis*: waar ‘katholiek’ vanuit zijn Griekse etymologische wortels wijst op de ‘gerichtheid op allen’, wijst de term ‘rooms’ op de lokale uitvalsbasis die tevens het centrum is van de werkzaamheid van de kerk, met name Rome. Toch hoeven beide perspectieven elkaar niet tegen te spreken.

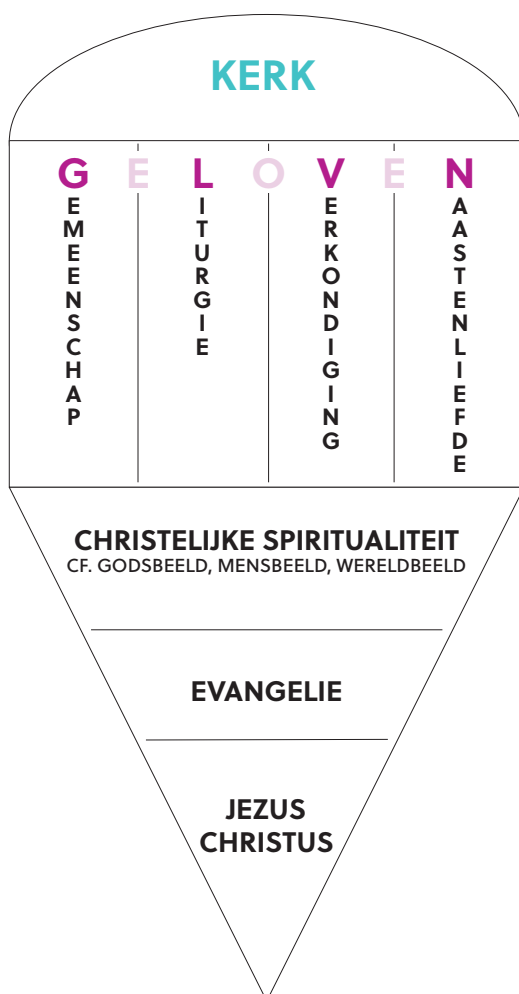
Waar het woord ‘christelijk’ wijst op het intrinsieke verband met het evangelie, daar staat het woord ‘katholiek’ synoniem voor alles waar christenen als genootschap – lees: gemeenschap – of vanuit dat genootschap het christendom vormgeven in het concrete leven⁴.

.....

4 Over de lange geschiedenis van christendom en kerk, met duidelijke vermelding van de spanningsvelden en paradigmashifts, zie Hans Küng, *Het christendom: Wezen, geschiedenis en toekomst*, Kampen: Ten Have, 2009 (oorspr. uitgegeven als *Das Christentum: Dier religiöse Situation der Zeit*, München: Piper, 1999).

Eén fundament, vier pijlers en één koepel

Gestoeld op het fundament van Jezus Christus, het evangelie en de christelijke spiritualiteit (en er steeds naar verwijzend!) herbergt de koepel van de kerk vier pijlers. Die pijlers bestaan uit de vier centrale componenten van de christelijke spiritualiteit, waardoor deze laatste meteen concreet wordt gemaakt, steeds in relatie tot het leven en de betekenis van Jezus Christus. Die vier componenten/pijlers zijn eenvoudig te onthouden aan de hand van de medeklinkers in het woord 'geloven', die de beginletters vormen van de vier: gemeenschap, liturgie, verkondiging en naastenliefde. Ik sta er wat langer bij stil omdat we hier te maken hebben met de essentie van het christen-zijn en dus tegelijk de essentie van katholiek-zijn. Een korte toelichting bij elk van de pijlers is noodzakelijk om ze straks toe te passen op de *katholieke* dialogeschool.

Gemeenschap

Christen kan je niet in je eentje zijn, op een eiland, los van anderen. Dat wordt reeds duidelijk in de woorden van Jezus: “Waar twee of drie in mijn naam bijeen zijn, daar ben Ik in hun midden”. Met andere woorden: hoe klein de gemeenschap ook, *daar gebeurt christen-zijn*. De *communio* is de *locus*, de plaats of ruimte waar geloof geschiedt, waar iedere christen zichzelf te situeren en te positioneren heeft. De gemeenschap waarvan sprake is dan ook in de eerste plaats een gemeenschap van gelovigen. Ook al is het geloof datgene wat de gelovigen verbindt, de gemeenschap bestaat uit mensen. De gemeenschap van gelovigen is in haar diepste wezen een gemeenschap van geloof, hoop en liefde

De gemeenschap is voorgegeven. Dat wordt reeds duidelijk in de sacramentele handeling die het lidmaatschap aan de bestaande gemeenschap realiseert en uitdrukt, met name het doopsel. Daarmee treden we meteen binnen in de centrale liturgische gebeurtenissen van de rooms-katholieke kerk, waarmee is aangegeven dat geloof, de gemeenschap van gelovigen en kerk zeer nauw met elkaar verbonden zijn. Met het doopsel wordt vanuit de gemeenschap van gelovigen het gedeelde geloof beleden, het verlangen uitgesproken dat het kind het geloof als richtsnoer zou nemen en de belofte gedaan dat de ouders, peter, meter en de hele gemeenschap van gelovigen mee willen helpen om dat verlangen te verwerkelijken.

De gemeenschap van gelovigen is een gave voor ieder (nieuw) lid van de gemeenschap. Ze is tevens een opgave. Immers, de gemeenschap moet steeds bevestigd en zodoende versterkt worden en aangevuld. Dat is niet altijd eenvoudig, zeker niet in tijden van crisis en individualisme.

De gemeenschap van gelovigen, gebouwd op hetzelfde geloof, is het fundament of platform waarop de andere drie centrale taken van de christelijke identiteit gebouwd zijn.

De gemeenschap van gelovigen is geen collectief dat de persoonswaarde van eenieder uitschakelt of afvlakt. Iedere persoon blijft zijn eigenheid behouden. Uiteindelijk, hoe belangrijk de gemeenschap ook mag zijn, het geloof dat gedeeld wordt is een *persoonlijk geloof*. En de akt van dat persoonlijk geloof is het fundament van de gemeenschap van gelovigen. In die ‘akt’ neemt de belijdenis van het geloof tijdens de eucharistieviering op zondag een belangrijke plaats in: *in gemeenschap* belijdt eenieder zijn/haar geloof; ook al betreft het hetzelfde geloof voor alle aanwezigen – dezelfde belijdenistekst van het *credo* – het wordt uitgesproken in de eerste persoon: “ik geloof”.

De gemeenschap van gelovigen, gebouwd op hetzelfde geloof, is het fundament of platform waarop de andere drie centrale taken van de christelijke identiteit gebouwd zijn. De gemeenschap is de tak waarop de andere takken geënt zijn. Kortom, zonder gemeenschap

van gelovigen zijn de andere drie kernwoorden van de christelijke identiteit holle woorden.

De gemeenschap van gelovigen kent verschillende gestalten. Waar we op grond van de berichtgeving in de media misschien geneigd zijn om de gemeenschap onmiddellijk groots te zien, te weten de wereldwijde gemeenschap van gelovigen, verplicht de realiteit ons om zeker ook te denken aan de particuliere gestalten: het gezin (de 'huiskerk'), de parochie, de federatie/zone, enzovoort.

Liturgie

De gemeenschap van gelovigen bestaat op grond van een gedeeld geloof in God, de Abba van Jezus. De relatie met die Abba dient verzorgd te worden: alleen zo blijft het geloof levend(ig) en wordt de gemeenschap permanent gevoed. Om die verticale dimensie van het geloofsleven – d.i. de relatie van God en mens – te verzorgen is er het gebed. In het gebed wordt expliciet tijd gemaakt om het oor te luisteren te leggen bij God en om God te vragen zijn oor te luisteren te leggen bij ons. Christenen weten zich geroepen tot een intens gebedsleven, waarbij het 'Onze Vader' een prominente plaats inneemt op grond van Jezus' impuls daartoe (cf. de Bergrede)⁵.

Net zoals de gemeenschap van gelovigen bestaat het gebed in verschillende gestalten. Naast het individueel gebed – het 'persoonlijk onderhoud met God' – is er het bidden in gemeenschap, dat eveneens persoonlijk is maar niet individueel/alleen. Verder is er het onderscheid tussen een tafelgebed, smeekgebed, dankgebed, ...

In het gebed weten christenen zich verbonden met God, maar ook met medemensen. Christenen bidden zelden uitsluitend voor zichzelf. Zij betrekken velen in hun gebed, in de eerste plaats degenen die nood hebben aan troost, bijstand en steun.

Bijzondere momenten van gebed betreffen de momenten dat de gemeenschap van gelovigen samenkomt om te bidden. Dat gebeurt in gebedsgroepen en bij andere gelegenheden, maar op speciale wijze bij sacramenten, in het bijzonder iedere zondag tijdens de eucharistieviering. Ook hier worden het geloof, de gemeenschap van gelovigen

In het gebed weten christenen zich verbonden met God, maar ook met medemensen.

.....

5 Voor vrij uitgebreide uitleg en achtergrond bij het *Onze Vader*, zie *Katechismus van de katholieke kerk*, p. 583-602 (nr. 2777-2865) ; P. Schmidt, *Ongehoord: Christen zijn volgens de Bergrede*, Leuven: Davidsfonds, 2008, p. 189-258.

en de kerk op intieme wijze met elkaar verbonden. Tijdens de eucharistieviering worden gelovigen uitgenodigd God te danken ('eucharistie' is een Grieks woord dat 'danken' betekent). De eucharistie is in de woorden van het Tweede Vaticaans Concilie "hoogtepunt en bron van het christelijk leven". Daarmee zijn twee relationele termen aangegeven die we in de geest van wat ze willen zeggen, kunnen voorstellen als 'het *hoogtepunt* van de afgelopen week' en 'de *bron* van de aankomende week'. De eucharistie wordt op die manier ontdaan van het karakter van 'het uurtje op zondag', waarna het leven zijn gewoon gangetje gaat. Neen, de eucharistie als 'hoogtepunt en bron' integreert het sacrament in het leven op zodanige wijze dat deze er het centrum van is, het centrale gebeuren. Dat bedoelde paus Benedictus XVI in de apostolische exhortatie *Sacramentum Caritatis* van februari 2007 als hij daar schrijft dat de eucharistie centraal dient te staan in het leven van christenen.

In de liturgie wordt vanuit de gemeenschap het mysterie gevierd waarrond het gedeelde geloof gecentreerd is, namelijk het mysterie van Gods onverzwijgbaar onzegbaar Zijn, dat in Jezus geopenbaard is en in de heilige Geest tot op vandaag overal aanwezig is als een radicaal 'Ik zal er altijd zijn voor u'.

Verkondiging

In de gemeenschap van gelovigen staat het geloof centraal, dat niet kan worden losgekoppeld van de 'blijde boodschap' - het evangelie. Waar Jezus in het evangelie oproept tot verkondiging van God en diens rijk, gaven Jezus' leerlingen, Paulus en zovele anderen in de afgelopen twee millennia aan die oproep gehoor. Hoe ontrouw men in de praktijk in de kerk soms geweest is aan het woord van het evangelie, in de kerk is het woord van het evangelie steeds trouw doorgegeven, zodat christenen vandaag alle vorige generaties mogen danken voor zoveel 'trouw aan de overlevering'.

Het is van groot belang om de verkondiging levend te houden, zowel ter versterking van de bestaande gemeenschap van gelovigen, als ter 'rekrutering' van nieuwe leden. Uiteindelijk betreft het christelijk geloof een apostolisch geloof: gebaseerd op de zending door Jezus en het daaropvolgende getuigenis van apostelen, evangelisten, Paulus, de andere nieuwtestamentische brieveschrijvers, martelaren, kerkvaders, kerkleraars, heiligen, zaligen, kunstenaars, theologen en zovele andere grote en kleine mensen.

“Datgene waarover wij niet kunnen zwijgen, dat verkondigen wij”, zo stelt Petrus in de Handelingen van de Apostelen. Vandaag lijken we nochtans te leven in een (West-)Europa – het Avondland – waar verkondiging bekeken wordt met gefronste wenkbrauwen. Geloof wordt immers meer en meer in de hoek gedrukt, waarbij in de ogen van velen geloof – eigenlijk levensbeschouwing *tout court* – louter een privé-zaak zou moeten zijn waarmee je anderen niet ‘hoeft lastig te vallen’. Dat staat haaks op het appel tot verkondiging. Is het niet zo dat er vandaag in de kerk teveel wordt gezwegen over datgene waarvan men leeft, over de drijfveer, over een belangrijke bron van persoonlijk geluk? Is dat geen misplaatste blos van verlegenheid op de wangen van de gemeenschap van gelovigen, zo heb ik me reeds tien jaar geleden elders al afgevraagd⁶.

Om te groeien in geloof en om het geloof kenbaar te maken aan anderen, is verkondiging noodzakelijk. Het verplicht christenen om zich permanent bezig te houden met de kern van wat men gelooft, om zichzelf te voeden aan die kern, om wegen te zoeken om met die boodschap naar buiten te treden. Er zijn verschillende gestalten van verkondiging: prediking, lectuur, schilderijen, muziek, beeldende kunst, lezingen, Wereldjongerendagen, gesprek, opvoeding, enzovoort. Verkondiging is het geloof ter sprake brengen wanneer het kan, op de manier die daartoe gepast is.

Naasteliefde betonen

Het geloof is geen zaak van woorden alleen, maar ook van daden. Christenen weten zich geroepen om een *agapè*-gemeenschap te vormen, een liefdesgemeenschap. *Agapè* is als liefdesconcept te onderscheiden van *eros*. Vincent Brümmer reikte op dat vlak verrijkende inzichten aan in zijn boek *Liefde van God en mens*⁷. Hij koos immers liefde als het meest geschikte conceptueel model om de complexe relatie van God en mens te bestuderen. Als beste omschrijving van een zo goed mogelijke liefdesrelatie met vrijheid, wederzijdsheid en het (ver)gevend aspect, zag Brümmer de wederzijdse verbondenheid van de *agapè*. In de context van de relatie tussen God en mens wil dat zeggen dat we ons op vrije basis en uit liefde onderwerpen aan Gods wil, die christenen als hoogste norm nemen. God is als ‘pure liefde’ en als

Is het niet zo dat er vandaag in de kerk teveel wordt gezwegen over datgene waarvan men leeft, over de drijfveer, over een belangrijke bron van persoonlijk geluk?

Verkondiging is het geloof ter sprake brengen wanneer het kan, op de manier die daartoe gepast is.

6 Cf. Jürgen Mettepenningen, *De kerk bloost: Pleidooi voor een gedurfdere beleid*, Leuven: Davidsfonds, 2008.

7 Vincent Brümmer, *Liefde van God en mens*, Kampen/Kapellen: Kok Agora/Pelckmans, 1993.

Paus Franciscus beklemtoont keer op keer de noodzaak van authenticiteit als christen, met als centrale punt de werken van barmhartigheid.

'radicaal tegenover van de mens' pure *agapè*. Zijn verlangen naar wederliefde heeft geduld en is oneindig.

Liefde bestaat in verschillende gestalten, afhankelijk van de context en van de personen die betrokken zijn. Betreffende liefde is niet louter theorie of theologie, maar vooreerst praktijk. Vandaar het belang van een christelijk geïnspireerde ethiek, die in haar diverse gestalten aan de liefde handen en voeten geeft⁸. Paus Franciscus beklemtoont keer op keer de noodzaak van authenticiteit als christen, met als centrale punt de werken van barmhartigheid⁹.

De grote band tussen liefde, geloof, de gemeenschap van gelovigen en de kerk, wordt vandaag wellicht duidelijk door gevallen van het tegendeel van liefde: een belangrijk facet van de huidige crisis binnen de kerk betreft immers de discrepantie of (te) grote afstand tussen woord en daad, waardoor het fundament van authenticiteit is aangetast en daarmee de authenticiteit en geloofwaardigheid van de kerk zelf. Waar in de kerk verkondigd wordt dat de liefde tot God en de naasten het hoogste goed is, dient op alle niveaus van de kerk precies het streven zichtbaar te zijn naar een leven dat overeenstemt met die verkondiging.

Geloven en kerk veronderstellen elkaar

De vier pijlers beschouwend – gemeenschap, liturgie, verkondiging en naastenliefde – mag het duidelijk zijn dat er geen kerk mogelijk is zonder geloof, maar ook geen geloof zonder kerk. In de *geloofsbelijdenis* wordt dat verband zelfs letterlijk verwoord met de volgende passage: “ik geloof in de ene, heilige, katholieke en apostolische kerk”. De kerk is niet gelijk te stellen met het instituut, maar met het mysterie waarvan het instituut zowel onderdeel wil zijn als een afspiegeling. Dat mysterie wordt omschreven als ‘lichaam van Christus’, waarvan Christus zelf het ‘hoofd’ is en wij zijn ledematen. De bestaansreden van betreffend lichaam is, eenvoudig gesteld, voortdoen op aarde wat Jezus zelf zou doen mocht hij hier zijn. Daarmee is opnieuw gesteld dat de christelijke spiritualiteit de hoeksteen en gewetensspiegel is van de

8 Zie hiervoor Roger Burggraeve, *Ethiek en passie: Over de radicaliteit van christelijk engagement*, Tielt: Lannoo, 2000 en idem, *Eigen-wijze liefde: Fragmenten van bijbels denken*, Leuven/Leusden: Acco, 2000.

9 Cf. bijvoorbeeld Paus Franciscus, *De naam van God is genade*, Amsterdam: The House of Books, 2016.

kerk.¹⁰ Precies in het leven van de kerk – in ‘het katholieke’ – wordt de christelijke spiritualiteit gestalte gegeven!

Katholieke dialogeschool

Waar in de jaren 1970 de ‘katholieke school’ klonk als een monolithisch begrip – als was het één woord waarbij de volgorde van de woorden belangrijk was en het onderwijsgebeuren dus kaderde binnen het katholicisme – hebben we leren spreken met twee woorden. De wereld van ‘het katholieke’ en de wereld van ‘de school’ groeiden van elkaar weg, zowel op grond van evoluties in beider eigen schoot als van evoluties in de onderlinge verhouding, dit alles in een samenleving die ook haar eigen evoluties had en daarbij haar invloeden op alles deed gelden. Bij dat alles verschoof het zwaartepunt in zekere zin van ‘een school binnen het katholicisme’ naar ‘een school met een katholieke connotatie’. Het eerste woord – katholiek – werd in de perceptie van velen slechts een adjectief, van secundair belang. Is dat negatief? Neen, het katholieke en het onderwijs hebben de plaats ingenomen die beide toekomt: het draait in een school rond het vormen van mensen (*Bildung*) waarbij we in het katholieke onderwijsnet geloven dat de christelijke spiritualiteit een fundamentele bijdrage levert aan die vorming. De organisatie daarvan gaat schuil onder de naam ‘katholiek onderwijs’ en gebeurt concreet in ‘katholieke scholen’. De term ‘katholiek’ slaat op de concretisering van de vertolking van de christelijke inspiratie in vorming en schoolorganisatie.

Het eerste woord van de organisatie ‘Katholiek Onderwijs Vlaanderen’ en van het project ‘katholieke dialogeschool’ is *katholiek*. Dat betekent dat de dialogeschool geen naamloze vennootschap is. De katholieke eigenheid van de katholieke scholen behoort tot het DNA. Dat een school katholiek is, hangt niet af van de directie of van het schoolbestuur. De katholieke eigenheid van een school is voorgegeven, is ons toevertrouwd, is geen vrucht dus van een beslissing of een prestatie van onszelf. Ze is gave en precies als die gave de niet-onderhandelbare kern van het opvoedingsproject en de totaalvisie op de school. Daarmee is gezegd dat het katholiek karakter van de school

Het draait in een school rond het vormen van mensen (*Bildung*) waarbij we in het katholieke onderwijsnet geloven dat de christelijke spiritualiteit een fundamentele bijdrage levert aan die vorming.

.....

10 Over het wezen, de taak en de missie van de kerk, zie Gerhard Lohfink, *Heeft God de kerk nodig? Over de theologie van het volk van God*, Gent: Carmelitana, 2001; Walter Kardinal Kasper, *Katholische Kirche: Wesen, Wirklichkeit, Sendung*, Freiburg-Bazel-Wenen: Herder, 2011. Ook nog steeds zeer lezenswaardig: Hans Küng, *De Kerk*, Hilversum-Antwerpen: Brand, 1968.

onaanraakbaar is precies omdat het de oorsprong, de traditie en ieder element van het schoolleven raakt.

De gave van de katholieke eigenheid van de school is evenwel toe aan verfrissing. Lieven Boeve citerend: “Het gaat hierbij niet om de vraag hoe we *nog* katholiek kunnen zijn, maar hoe we het *nu* willen zijn”¹¹. Om een antwoord op die vraag te formuleren, grijpen we terug naar de vier componenten of pijlers van daarnet.

Gemeenschap

De school is een gemeenschap, zij het geen geloofsgemeenschap. Ze bestaat uit mensen die verschillende religies of levensbeschouwingen aanhangen, maar vooral uit mensen die zoekend zijn op het domein van zingeving. Een katholieke school is geen kerkgemeenschap. Het is een schoolgemeenschap waarbinnen elk zijn taak heeft in het vormingskader en -proces. Een katholieke school wil zoekende mensen een weg aanbieden zonder die weg te willen opleggen.

Binnen de schoolgemeenschap is plaats voor een geloofsgemeenschap, waarvan het pastoraal team de kern uitmaakt. In het pastoraal team voedt men zich aan het christelijk oerverhaal en organiseert men zaken voor de hele schoolgemeenschap (voor schoolpastoraal verwijzen we naar een andere bijdrage in deze bundel). Het pastoraal team is een gestalte van de kerk op school en organiseert vertolkingen van christelijke spiritualiteit op school.

Liturgie

De school is geen liturgische ruimte, zelfs al zou er een kapel aanwezig zijn. Bovendien behoort het tot de eigenheid van een liturgische viering (een eucharistieviering bijvoorbeeld) dat deze gevierd wordt binnen een gemeenschap van gelovigen. De school als totaliteit is geen rooms-katholieke geloofsgemeenschap. Op verschillende plaatsen houdt men (nog) vast aan eucharistievieringen waar iedereen van de school geacht wordt aanwezig te zijn. Dat zijn praktijken die begrijpelijk zijn in het licht van het verleden, maar niet in dat van vandaag en morgen. Is er dan geen plaats voor een eucharistieviering in

.....

11 Lieven Boeve, *Samen bouwen aan het katholiek onderwijs van morgen*, in *Katholieke dialoogschool: Eigentijds, tegendraads*, Antwerpen: Halewijn, 2016, p. 5-6, hier p. 5.

schoolverband? Jazeker, maar alleen voor katholieken. Sacramenten leg je niet op aan allen, maar bied je aan aan gelovigen... De meningen hierover lopen uiteen.

Hoe dan eigentijds liturgie beleven op school? Door de inhoud van de term liturgie zodanig te *verbreden* dat ze openstaat voor het perspectief van anderen maar *toch* het zwaartepunt behoudt in de figuur en de boodschap van Jezus Christus. Waar het de verbreding aangaat, treedt het katholieke naar de voorgrond (cf. de 'gerichtheid op allen' op school) en de 'toch' is de garantie dat het blijft gaan over christelijke spiritualiteit (cf. Jezus Christus als zwaartepunt).

Zo begrepen kan liturgie zich uiten in een bezinnende manier om de dag te openen, in bezinningsmomenten op andere momenten (start van een schooljaar, herinneringsmoment rond Allerheiligen, kerstbezinning, paasbezinning, eindejaarsbezinning) of in rituelen op momenten dat het leven voor een schoolgemeenschap snijdt en dus pijn doet (een overlijden,...). Samen stilstaan bij geloof en leven doe je op een katholieke school niet enkel vanuit jezelf, de klas en de schoolgemeenschap, maar ook vanuit het oerverhaal van christenen.

School en parochie hoeven geen gescheiden werelden te zijn. Waar er bijvoorbeeld een goede traditie bestaat van partnerschap als school in de parochiale voorbereiding van de Eerste Communie of van het Vormsel, daar verdient voortzetting van die traditie alle lof en aanmoediging (zolang de school de plaats niet inneemt van de parochie, zelfs al zou dat op vraag van de pastoor gebeuren). En misschien kan het kerkgebouw dienstig zijn voor verschillende van voormelde bezinningsmomenten.

**School en parochie
hoeven geen
gescheiden
werelden te zijn**

Verkondiging

De school is een vormingscentrum, geen catechesecentrum. Toch heeft de godsdienstleerkracht een kerkelijk mandaat gekregen om het vak rooms-katholieke godsdienst te mogen geven. Dat mandaat wordt verstrekt op grond van het doopsel van de leerkracht (betrokkenheid binnen de kerk), het nodige diploma of getuigschrift (competentie) en een engagementsverklaring (loyaliteit ten aanzien van het leerplan, dat door de bisschoppen is goedgekeurd). Dit is geen mandaat om te 'preken' in de klas, wel om godsdienstles te geven. Die lessen bevatten niettemin het aspect van verkondiging: het verhaal vertellen van Jezus en over Jezus. Dat verhaal wordt verteld aan *alle* leerlingen: gedurende drie lestijden per week in het basisonderwijs, twee lestijden in het secundair onderwijs.

Elke katholieke school heeft bij voorkeur een pastoraal team

Hoezeer er misschien ook op andere momenten of in andere lessen over God, Christus en christenen wordt gepraat, het leerplan rooms-katholieke godsdienst en de lestijden godsdienst maken fundamenteel deel uit van de katholieke eigenheid van een katholieke school. Bedoeling van de godsdienstlessen is mensen te vormen op levensbeschouwelijk vlak, vanuit het binnenperspectief van de christelijke spiritualiteit, in dialoog van daaruit met andere religieuze en levensbeschouwelijke tradities.

Verkondiging gebeurt niet alleen in de godsdienstles, maar ook in de pastorale werking. Elke katholieke school heeft bij voorkeur een pastoraal team. Daar komen mensen samen om vanuit een persoonlijke bewogenheid het geloof met elkaar te delen en aan het christelijk verhaal meer handen en voeten te geven op school.

Naasteliefde betonen

In de visietekst van de katholieke dialoogschool wordt de liefde centraal geplaatst: “In het vertrouwen dat het diepste mysterie van de werkelijkheid de liefde is, neemt de school deze liefde – zoals de Bijbel verhaalt en Jezus die voorleeft – als richtsnoer voor opvoeden, leven en samenleven”. Dat is een hele boterham, ja een heel brood! In ieder geval staat deze zin niet los van de eerste zin van de visietekst, waar geschreven staat dat de katholieke dialoogschool iedereen gastvrij verwelkomt. De liefde mag dan een christelijke motivatie hebben, ze is er niet alleen voor christenen. Bovendien weerhoudt die eerste regel van de visietekst er ons van om de liefde abstract te zien. Liefde moet concreet zijn: ze uit zich in gastvrijheid, in luisterbereidheid, in dialoog, in zichtbare daden van naasteliefde.

Wil de naasteliefde christelijk zijn, dan moet ze op tijd en stond als dusdanig benoemd worden. Niet om ‘goede werken’ te accaparen door die een christelijk etiket te geven, wel om extra betekenis en zin te geven aan wat aan goeds gebeurt tussen mensen op school. Wanneer twee vechtersbaasjes ‘sorry’ zeggen aan elkaar, dan kan daarna het woord ‘vergeving’ vallen. Wanneer de speelplaats schoongemaakt wordt, dan kan het woord ‘schepping’ vallen. Het gaat uiteraard over veel meer dan woorden die moeten vallen – het gaat over de verbinding van geloof en leven in de concrete realiteit.

In het centrum van de naasteliefde staan de werken van barmhartigheid. Nergens anders wordt liefde zo concreet als in de zorg voor voedsel, drank, kledij, onderdak en genezing/verzorging, net zoals in het bezoeken van zieken en gevangenen en in het begraven van doden. Hoe gaan we om met armoede en kwetsbaarheid op school?

En hoe gaan we om met onze zieken: enkel correct of sturen we ook eens een sms, bellen we eens of gaan we eens langs?

Betekent een positieve omgang met voormelde vragen dat de school katholiek is? Neen. Kan ze katholiek genoemd worden zonder het streven om met deze vragen positief om te gaan? Ook neen. Meer zelfs, wie het 25ste hoofdstuk van het evangelie volgens Matteüs leest, komt er te weten dat eerst alles in het werk moet worden gezet om arme en gekwetste mensen te helpen, daarna pas komt de duiding: “Alles wat je voor hen gedaan hebt, dat heb je ook voor Mij gedaan”, zo zegt Jezus.

Over ‘integraal’ en ‘geïntegreerd’

De *katholieke* dialoogschool erkent in de christelijke inspiratie en katholieke traditie haar *voorkeursoptie*. Dit wil zeggen dat in de katholieke dialoogschool alle levensbeschouwingen aan bod mogen komen, maar zeker en vast de katholieke altijd ook, en wel op grond van het levensbeschouwelijk DNA van de school. Geen enkele katholieke dialoogschool is dezelfde omdat elke school verschillend is qua geschiedenis, populatie, enzovoort. Die elementen, die net zoals het levensbeschouwelijk DNA integraal deel uitmaken van de levende identiteit van elke school, maken dat elke school uniek is en dus op een unieke manier een katholieke dialoogschool is.¹² Anders gezegd: ‘katholieke dialoogschool’ staat niet voor een uniform of een harnas, voor eenheidsworst, maar staat vanuit zichzelf voor een concrete invulling die divers is op grond van de eigen identiteit van de school in het algemeen, het levensbeschouwelijk DNA in het bijzonder en de innesteling van dat DNA in het gehele schoolgebeuren.

De voorkeursoptie is geen ‘verplicht aan te brengen of binnen te brengen buitenperspectief’, maar een *binnenperspectief* dat *vanuit zichzelf* vraagt effectief geëxpliciteerd, gearticuleerd en binnengebracht te worden, in alle facetten van het schoolgebeuren. Daarmee kom ik tot wat het project van de katholieke dialoogschool in wezen is: *een integrale kadervisie*.

De voorkeursoptie is geen ‘verplicht aan te brengen of binnen te brengen buitenperspectief’, maar een *binnenperspectief* dat *vanuit zichzelf* vraagt effectief geëxpliciteerd, gearticuleerd en binnengebracht te worden, in alle facetten van het schoolgebeuren.

.....

12 We kunnen hierbij spreken van “identiteiten in evolutie”, verwijzend naar de subtitel van het overzichtswerk van Jan De Maeyer & Paul Wynants (ed.), *Katholiek onderwijs in België: Identiteiten in evolutie, 19de-21ste eeuw*, Antwerpen: Halewijn, 2016.

“Een integrale kadervisie”: dat is de titel van de bijdrage die Lieven Boeve schreef in de bundel *Katholieke dialoogschool – Wissel op de toekomst*.¹³ Boeve beschrijft daar de ambitie van het onderwijs- en schoolproject, met name “dat de ‘katholieke dialoogschool’ het keurmerk van het katholiek onderwijs wordt”, waarna hij dit nader invult als “de reden waarom ouders hun kinderen aan onze scholen toevertrouwen; de reden waarom de overheid zich enkel met het ‘wat’ bezighoudt en het ‘hoe’ met vertrouwen aan onze scholen kan laten; de reden ook waarom de samenleving de vrijheid van onderwijs en de vrijheid van organisatie hoog in het vaandel blijft dragen”. Daarmee zegt Boeve met zoveel woorden dat de term ‘katholieke dialoogschool’ een “integraal kader” is “voor een onderwijs- en vormingsproject dat niet alleen kritisch-productief omgaat met de actuele levensbeschouwelijke uitdagingen, maar ook de bakens uitzet voor de wijze waarop de school als school onderwijs verschaft, haar beleid over kwaliteit en zorg organiseert en omgaat met leerlingen, ouders, leraren, directies en bestuurders”. Boeve hoopt zo te komen tot een “kadervisie” die “zowel de levensbeschouwelijke, pedagogische als organisatorische dimensies van ons onderwijs aanspreekt, en een verscheidenheid aan onderwijs- en vormingsprojecten inspireert, gekleurd door eigen schooltradities en -contexten”.¹⁴

Ter uitbouw van dergelijk integraal kader, wijst Boeve op twee belangrijke christelijke kernintuïties, die midden een context van secularisering, diversifiëring en pluralisering gelden als twee steunpunten vanuit de joods-christelijke en katholieke traditie: (1) het geloof in een scheppende God en (2) het geloof in een verlossende God. De eerste pijler verwijst naar de “gekregen verantwoordelijkheid” over de gekregen schepping, over alles wat ons is toevertrouwd en al degenen die aan ons worden toevertrouwd. De tweede intuïtie wijst op het criterium bij uitstek dat geldt om “vervulling” te vinden of na te streven, met name de liefde. Boeve schrijft: “De concrete vertaling van deze twee belangrijke christelijke kernintuïties in onze onderwijsvisie kunnen daadwerkelijk een *tegenstroom* bieden tegen de tijdgeest van overheersend[e] individualisme, eigen geluk en eigen gelijk. Wellicht willen vele niet-christenen zich laten uitdagen door het concept van dialoog dat gevoed wordt vanuit deze dragende grond, en wellicht vinden ze in hun eigen levensbeschouwelijke intuïties of tradities aan-

.....

13 Lieven Boeve tekende voor het eerste luik van het zevende hoofdstuk, zie Didier Pollefeyt, Jan Bouwens & Paul Vereecke, *Katholieke Dialoogschool: Wissel op de toekomst*, Antwerpen: Halewijn, 2016, p. 147-164, met name over de integrale kadervisie: p. 147-163.

14 *Ibid.*, p. 147.

knopingspunten om dergelijke dialogische houding te motiveren en te inspireren: een dialoog die uitdaagt het beste in mensen naar boven te brengen, en er zo zelf ook beter, meer mens, van te worden”.¹⁵

Ik voeg hier graag ter concretisering drie beschouwingen aan toe:

- Het is niet omdat een school een katholieke school is, dat elke bestuurder, directeur en leerkracht weet waar de katholieke traditie voor staat, laat staan dat ze zich persoonlijk kunnen vinden in de voormelde twee pijlers of intuïties. Terecht spreekt Boeve over de “nood aan een herbezinning op de katholieke identiteit van ons onderwijs”. Dit behelst niet in het minst de nood aan vorming van het eigen beleids- en personeelskader. Anders kan een ‘integrale’ kadervisie niet uitgroeien tot een ‘geïntegreerde’. De vorming van de vormers neemt dus een belangrijke plaats in. Daarbij is het zaak te wijzen op de kern van het christelijk geloof en op fundamentele bruggen naar andere levensbeschouwelijke tradities toe.
- Ter aanvulling van het vorige punt: dé christelijke identiteit bestaat niet *as such* maar is steeds “toegepaste Blijde Boodschap”¹⁶, waarmee zowel verwezen wordt naar het ankerpunt van wat we christelijk en katholiek noemen – Jezus Christus – als naar de betekenis en relevantie die de christelijke identiteit (pas) heeft wanneer ze articulaties krijgt in het concrete leven van mensen, in casu op school. Vaak wordt de betekenis van iets duidelijk wanneer de relevantie naar voor treedt.
- Volgend uit het vorige punt: een integrale kadervisie veronderstelt en instigeert de reflectie over ‘hoe op elk terrein van het schoolleven het project van de katholieke dialoogschool een vertolking kan krijgen die op gepaste wijze geënt is op dat terrein, ja ermee verweven is – er in geïntegreerd is! – opdat de bijdrage van het project op dat terrein vruchtbaar kan zijn voor alle actoren op dat terrein’.

.....
15 Ibid., p. 159.

16 Cf. de titel van mijn boek *Toegepaste Blijde Boodschap: Waarom geloven mij (en anderen) gelukkig maakt*, Tiel: Lannoo, 2012.

Tot slot

Er was eens een basisschool... Zo begon deze bijdrage. Die school bestaat nog altijd anno 2017, maar is geëvolueerd: op de leest geschoeid van hoe samenleving, kerk en onderwijs zijn geëvolueerd. De katholieke dialoogschool is een project dat slechts kans op slagen heeft als men dat project in heel het schoolgebeuren integreert. Moet het project slagen omwille van zichzelf? Neen. Het project gaat over het vormen en versterken van mensen. In ons katholiek onderwijs gaan we er van uit dat ons levensbeschouwelijk DNA daartoe fundamenteel bijdraagt. Die bijdrage kan niet zonder concrete vertolkingen, waarop we hebben gewezen in deze tekst, opgehangen aan de vier kapstukken van de katholieke traditie.

De tijden blijven veranderen. Spreken over secularisering, diversiteit en pluralisering is één zaak – begrippen die zelfs ietwat oubollig beginnen te klinken –, spreken over polarisering en de daaraan haast inherente diabolisering is een andere zaak. Populisme, nationalisme en conflicten wereldwijd zijn niet zelden mede gestoeld op levensbeschouwelijk extremistische tegenstellingen. Meer dan ooit is het van belang om te weten wat de ander denkt, zegt, voelt en nastreeft. Die empathie gebeurt in dialoog, waarbij katholieke scholen hun DNA meenemen in dat engagement. Omdat dat DNA er toe doet!

DEEL 3

Liefde

De smaak van Gods tederheid

Pastorale werking in de katholieke dialoogschool

JÜRGEN METTEPENNINGEN

Op 2 juni 2016 hield Katholiek Onderwijs Vlaanderen het congres ‘Eigentijds tegendraads’ waar de katholieke dialoogschool als inhoudelijk project centraal stond.¹ In het voorwoord van de gelegenheidspublicatie stelde Lieven Boeve, directeur-generaal van Katholiek Onderwijs Vlaanderen, de katholieke dialoogschool voor als “een oefenplaats voor een samenleving van veelheid en verschil, een school waar kinderen, jongeren en volwassenen betekenis leren vinden in dialoog met elkaar, met de verschillende eigen bronnen van leven, en met het christelijke verhaal”.² De pastorale werking op school neemt bij de concretisering van dat project een belangrijke plaats in. Daar wil deze bijdrage op ingaan. Als vertrekpunt nemen we een citaat uit Boeves boek *Theologie in dialoog* van 2014, daar volgend op een alinea waarin de anonieme kardinaal van het boek *Biecht van een kardinaal* wordt aangehaald.³ Lieven Boeve schrijft:

Het enige criterium [om de kerk en haar activiteiten te beoordelen] is dus het getuigenis van Gods tederheid. Wat betekent dit voor het katholiek onderwijs? Hoe kan dit getuigenis afleggen van de tederheid

-
- 1 Tijdens dit luik van het congres kwamen aan het woord: bisschop-referent Onderwijs en voorzitter van de Raad van Bestuur van Katholiek Onderwijs Vlaanderen Johan Bonny, directeur-generaal Lieven Boeve, professor Didier Pollefeyt, Jürgen Mettepenningen en Jan Bouwens. Zie <https://www.kuleuven.be/thomas/page/dialoogschool-congres-eigentijds-tegendraads/>.
 - 2 *Katholieke dialoogschool: Eigentijds tegendraads*, Antwerpen/Brussel: Halewijn/Katholiek Onderwijs Vlaanderen, 2016, p. 5.
 - 3 Olivier Legendre, *Confession d'un cardinal*, Parijs: Jean-Claude Lattès, 2007 – in het Nederlands vertaald als *Biecht van een kardinaal*rijzenen instantie die dat klimaat concreet gestalte geeft. smomenten behoren en er een vaste plek hebben, zo is pastorale werkin, Leuven: Davidsfonds, 2010.

We moeten het dus hebben over de praktijk, over hoe Gods tederheid in onze scholen concreet gestalte kan krijgen

van God? [...] Wellicht door zelf de generositeit van de dialoog te organiseren en voor te leven en in de dialoog zelf ervan te getuigen.⁴

De combinatie van het vierluik van ‘onderwijs, dialoog, tederheid en God’ vormt de essentie van voorliggende bijdrage over pastoraat op school.⁵ Om niet in de valkuil van de abstracte taal van theorieën en theologieën terecht te komen, is er gelukkig paus Franciscus, die vaak denkt vanuit het principe van ‘zien-oordelen-handelen’.⁶ We moeten het dus hebben over de praktijk, over *hoe Gods tederheid in onze scholen concreet gestalte kan krijgen*. Dat is het onderwerp, waarbij we op het einde van dit artikel een bijdrage geleverd willen hebben aan wat Boeve in 2015 veelbetekenend noemde “de katholieke dialoogschool in liefde”, het inhoudelijk identiteitsproject dat door Katholiek Onderwijs Vlaanderen “de komende tien jaar” gepromoot zal worden.⁷ Verder denkend op wat Boeve voorhoudt, wil ik hier de stelling onderbouwen dat dergelijke school slechts mogelijk is indien *ook* Gods tederheid er handen en voeten mag krijgen (de *ook* is hier geenszins bedoeld als bijkomstig, maar, integendeel, als behorend tot de essentie).

Kortom, de centrale vraag die voorligt, luidt: hoe kunnen we *als school* Gods tederheid gestalte geven en hoe kan *schoolpastoraat* daarbinnen en daartoe bijdragen?

Denkend aan de structuur van dit artikel werd ik even teruggeworpen naar mijn schooltijd. 25 jaar geleden kreeg ik het ABC van het pastoraat ingepeperd, te weten de A van actie, de B van bezinning en de C

-
- 4 Lieven Boeve, *Theologie in dialoog: Op het kruispunt van universiteit, kerk en samenleving – Over dialoog, verschil en katholieke identiteit*, Kalmthout: Kapellen, 2014, p. 222.
 - 5 Voorliggende tekst is in een eerste versie gepresenteerd als sleutelreferaat op de studiedag “Hoe gist in het deeg zijn” (Antwerpen, 15 maart 2016, een organisatie van Katholiek Onderwijs Vlaanderen en UCSIA) en is omgewerkt ter publicatie na kennisname van de feedback van de deelnemers en van de respons van Lieven Boeve die dag.
 - 6 Kardinaal Walter Kasper spreekt in deze van een “paradigmawissel”. Cf. Walter Kasper, *Paus Franciscus: Revolutie van de tederheid en de liefde*, Antwerpen: Halewijn, 2015, p. 36: “(..). Men kan deze uitdaging van de barmhartigheid als fundamenteel hermeneutisch principe ook als een paradigmawissel betitelen: van een deductieve methode naar een methode die handelt volgens het zien, oordelen en handelen, die eerst inductief begint en pas als tweede stap de theologische criteria invoert.”
 - 7 Cf. voetnoot 25 van Lieven Boeve, *Scholen van dialoog in liefde: Kruisbestuiving tussen ‘Gravissimum educationis’ en ‘Perfectae caritatis’ anno 2015*, in *Tijdschrift voor Theologie* 55 (2015) 358-379, daar p. 379.

van *communio*, en wel in die volgorde. Vandaag ben ik er van overtuigd dat de volgorde anders moet zijn. Is het immers niet zo dat te lang de pastorale werking draaide rond de *werking* – het doen, de activiteiten – voorafgaand aan een klemtoon op vieringen en bezinningsmomenten (voor zover die al niet gerekend werden tot de *activiteiten*), waarna de *communio* aandacht kreeg? De *communio* of gemeenschap was 25 jaar geleden nog vanzelfsprekend omdat mijn school *nog* baadde in de sfeer van christendom, Kerk en parochie.⁸ De *nog* is vandaag een *niet meer* geworden. Maar de gemeenschap is er wel: geen homogene geloofsgemeenschap maar een heterogene schoolgemeenschap die zich vanuit haar ‘superdiversiteit’ fundamenteel uitgenodigd en uitgedaagd weet tot dialoog, ook op levensbeschouwelijk vlak. Ik schrijf *fundamenteel* omdat een katholieke school niet zonder die dialoog kan, zoals het christendom slechts krachtens dialoog in haar eigen schoot en dialoog met haar omgeving (maatschappij, andere levensbeschouwingen) zichzelf kan zijn en vitaal kan zijn, wat ook kardinaal Jozef De Kesel reeds herhaaldelijk heeft aangegeven⁹. Kortom, een katholieke school is fundamenteel een *katholieke dialoogschool*, wat wil zeggen (1) een kwaliteitsvolle school, (2) een school die eenieder aan het woord laat maar ook van eenieder aandacht vraagt voor de stem van de katholieke traditie, en (3) een school die in woord en daad getuigt van haar overtuiging dat de christelijke inspiratie een constituerende factor is om eenieder op school te vormen, te versterken en te bemoedigen.¹⁰ Hier is sprake van kneedwerk. Of is het meer dan kneedwerk?

Geen homogene geloofsgemeenschap maar een heterogene schoolgemeenschap die zich vanuit haar ‘superdiversiteit’ fundamenteel uitgenodigd en uitgedaagd weet tot dialoog, ook op levensbeschouwelijk vlak.

-
- 8 Ik schrijf het woord *nog* cursief vanuit de reflectie die Lieven Boeve hierover biedt in deze bundel.
 - 9 Zie bijvoorbeeld het interviewartikel van Michel Vandersmissen, ‘De toekomst is mét de islam’: Aartsbisschop Jozef De Kesel over de uitdagingen van de katholieke kerk, in *Knack*, 25 mei 2016, p. 26-31.
 - 10 We verwijzen hier naar de visietekst van Katholiek Onderwijs Vlaanderen: *Katholieke dialoogschool: Eigentijds tegendraads*, p. 15. Zie ook <https://pincette.vsko.be/meta/properties/dc-identifler/VSKO-20150626-katholieke%20dialoogschool>. Voor academisch getoetste ondersteuning van scholen en suggesties naar de wereld van de praktijk van de realisering van de katholieke dialoogschool, verwijzen we naar www.katholiekedialoogschool.be (verantwoordelijken: Didier Pollefeyt en Jan Bouwens).

Brood

Op de website van televisiekok Jeroen Meus staat het recept om een brood te bakken.¹¹ Laten we zijn recept als leidraad nemen.

Om een brood te bakken neem je een mengkom. Vooraleer er bloem in te doen, giet je er 45 centiliter water in en 15 gram gist. Laten we de gist eens beschouwen als de voorgegeven katholieke identiteit van de school en het water als alle andere facetten van de voorgegeven identiteit van de school, zoals bijvoorbeeld de stichters en geschiedenis van de school en de setting ervan in de gemeente of stad.

Wat zegt Jeroen Meus nu? Het water dient op kamertemperatuur te zijn, dus de (oorsprongs)context dient aangepast te zijn aan vandaag. En de gist dient vers te zijn, dus geen oubollig gedoe maar verse gist. Meus schrijft ons voor om beide met elkaar te vermengen in de kom, met name door de gist te verbrokkelen in het water: “Roer en los de gist op in het water”. Dat is reeds zeer belangrijk, want vooraleer bloem toe te voegen is er in de voorgegeven identiteit geen apartheid. In die voorgegeven identiteit hangt immers alles met alles samen, is alles met alles verbonden – dat is het fundament. Het is dus met andere woorden onmogelijk om in het latere kneed- en bakproces een bepaald facet van dat fundament af te scheiden van de andere, en als dusdanig apart te zetten. Tevens is meteen gezegd dat de katholieke identiteit van de school reeds bij de aanvang in dialoog is met de context.

Wat is nu de volgende stap in het maken van een brood? Wel, na het vermengen van water en gist voege men 750 gram bloem toe, 10 gram boter en 15 gram zout. Noemen we het bloem de leerkrachten en leerlingen, de boter zowel de secretariaatsmedewerkers als de onderhoudspersoneelsleden die alles gesmeerd doen verlopen en beschouwen we het zout als de directie en het middenkader. Wat het zout betreft, kennen we de uitspraak van Jezus in de Bergrede: “Als het zout zijn kracht verliest, waarmee zal men dan zouten” (Mt 5,13). Toegepast op het schoolpastoraat: wanneer de directie de rol niet opneemt om de pastorale werking ruimte en steun te geven, dan mag het brood nog zo mooi zijn, het zout is zijn kracht verloren en daarmee ook het brood een belangrijk deel van zijn eigenheid en smaak.

Wat ik tot nu toe heb aangehaald qua recept, is wat Jeroen Meus schrijft over een wit brood. Hij heeft het dan ook over witte bloem. Wanneer ik hier vooropstel dat de 750 gram bloem symbool staat

.....
¹¹ <http://www.een.be/programmas/dagelijkse-kost/recepten/wit-brood> .

voor leerlingen en leerkrachten, dan is het duidelijk dat dit geen *witte* bloem is, niet qua huidskleur, noch qua sociaal en levensbeschouwelijk profiel. Vandaag spreken we over een ‘meergranenbrood’: de school met zijn vele verschillen op zoveel vlakken onder de mensen die er leven. Die diversiteit is een rijkdom, zo zeggen we dat graag en we menen het ook, maar we ervaren ook de minder rijke kanten ervan, zoals spanningen en ergernissen. Net zoals in het schoolleven niemand van het deeg – d.i. de schoolgemeenschap – uitgesloten kan worden van het totale les-, speelplaats- en eetzaalgebeuren, zo kan dat ook niet ten aanzien van het pastoraal gebeuren. Met andere woorden: de pastorale werking richt zich op *allen*, hoe gelovig, andersgelovig, ampergelovig of niet-gelovig mensen ook zijn. Anders gezegd: de gist en de manier waarop binnen de school de gist mag werken via het pastoraat, sluit niemand uit maar sluit precies iedereen in. Noem het een *inclusieve pastoraal*. Inclusief omdat de gist er is voor het hele deeg, omdat God het heil van alle mensen wil, omdat een katholieke dialogische school geen pastorale werking verdraagt die zich op een groepje – een soort van ‘katholieke elite’ – zou richten, maar vooral omdat de schoolgemeenschap vanuit haar DNA of traditie geworteld is in de basiscontext van ‘water en gist’.

Vandaag spreken we over een ‘meergranenbrood’: de school met zijn vele verschillen op zoveel vlakken onder de mensen die er leven.

Stellen dat de pastorale werking op allen gericht is, wil niet zeggen dat er geen diversiteit is in de pastorale aanpak. Krachtens de verschillende profielen die de school rijk is, kan dat niet anders. Het behoort tot de repercussies van de aard van de gemeenschap hoe het kneedwerk aan school en schoolpastoraat kan gebeuren of dient te gebeuren. Wanneer men geen rekening houdt met de context van de schoolgemeenschap, kan de pastorale werking nog zo katholiek en goed bedoeld zijn, ze zou zichzelf buiten de dynamiek van het deeg plaatsen en daardoor irrelevant en betekenisloos worden.

Concreet betekent dit dat de pastorale werking samenhangt met de mate waarop mensen elkaar erkennen op school als medemens en als ‘anders’, maar ook in welke mate dat men – ondanks en dankzij die erkenning – betrokken is op elkaar, omwille van de ander en elkaar, ook op levensbeschouwelijk vlak! Anders gezegd, met de woorden van de Poolse socioloog Zygmunt Bauman: “Bij een echte dialoog praat je niet [enkel] met mensen die hetzelfde geloven als jij”.¹² De school is daar een bevoorrecht kader voor. Om Bauman verder te cite-

.....

12 Ricardo de Querol, ‘We zijn zowel onveilig als onvrij’: *Cultuurcriticus Zygmunt Bauman over sociale media, identiteit en indignados*, in *Knack*, jg. 46, nr. 5, 3 februari 2016, p. 76-79, hier p. 79.

ren omtrent zijn visie op ‘echte dialoog’, nu vanuit het perspectief van de sociale media:

Sociale media leren ons dat niet. Ze leren ons niet hoe we moeten dialogeren omdat ze het makkelijk maken om ons af te sluiten van wat ons niet bevalt. De meeste mensen gebruiken de sociale media niet om hun horizon te verbreden. In tegendeel, ze creëren een comfortabele plaats waarin ze enkel de echo van hun eigen stem horen.¹³

Los van het feit dat hier enkel een negatieve visie op sociale media wordt aangegeven, leert het citaat ons zeker iets over wat ‘pastoraat als dialoog’ dient te zijn: het engagement om verschillende visies te beluisteren en er vanuit de eigen positie mee in gesprek te treden, wat horizonverbredend is voor eenieder van de gesprekspartners. Toegepast op geloven en dus op het christelijk pastoraat, slaat dit op wat geloven impliceert, namelijk “dat wij niet alleen uitspreken wat wij geloven, maar dat wij leven met een luisterend oor: met aandacht voor God en voor de mensen die wij tegenkomen”, aldus Timothy Radcliffe.¹⁴ Deze Engelse dominicaan brengt daarmee geloven in zijn gestalte van ‘pastoraat als dialoog’ op een dieper niveau door de dialoog met God mee te verdisconteren als constitutieve component van dat geloven. Anders gezegd: de horizonverbreding is daardoor meteen een horizonverdieping. Hoe doen we dat als school en als schoolpastoraat?

Kneden aan de katholieke dialoogschool: deeg met gist erin

Alle opgesomde ingrediënten van het brood vormen de componenten van de schoolgemeenschap, van de katholieke dialoogschool (het deeg). Wanneer al die zaken bij elkaar zijn gekomen in de mengkom, is het zaak te kneden! Pas wanneer het deeg van de school goed gekneet wordt, kan ook de gist zijn werk doen, namelijk het brood doen rijzen. Maar dus eerst het kneedwerk aan de school, waarbij we vanuit onze focus de klemtoon leggen op de vraag hoe te kneden vanuit de christelijke inspiratie, beseffend dat die inspiratie onderliggend is aan het kneden en dus vaak niet als dusdanig benoemd wordt. *De inspiratie is de gist die mee gekneet wordt*, onder de radar.

.....

¹³ Ibidem.

¹⁴ Timothy Radcliffe, *Betekenis en waarheid zijn onafscheidelijk*, in Jürgen Mettepenningen (red.), *Geloven: Spirituele denkers uit de hele wereld getuigen*, Tiel: Lannoo, 2015, p. 265-272, hier p. 270.

Dat doet denken aan de Bergrede waar Jezus spreekt over barmhartigheid (aalmoes), spiritualiteit (gebed) en soberheid (vasten). Doe het niet voor de ogen van de mensen, doe het in het verborgene, onder de radar. Doe het voor God, zo zegt Jezus daar.¹⁵ Met andere woorden: de drie kerntaken waarvan sprake zijn drie gestalten van de gist dat mee gekneet wordt op het niveau van het kneedwerk aan de hele school (overigens een belangrijk aspect waardoor die school *katholieke dialogeschool* is: voortdurend in ontwikkeling). De werkzaamheid van de gist in dat kneedproces komt dus via barmhartigheid, gebed en soberheid naar voor. Het doet katholieken op school groeien in hun geloof en daagt alle anderen uit om hun eigen levensbeschouwelijk profiel te ontdekken, te verkennen en te verdiepen. Kortom, via de werking van de gist groeit de hele school als katholieke dialogeschool.

Met het noemen van barmhartigheid, spiritualiteit en soberheid trekken we het klassieke domein van de B van bezinning open, op instigatie van de Bergrede zelf. Bezinning of spiritualiteit kan niet zonder de band met het leven – vandaar barmhartigheid en soberheid, naast spiritualiteit. Laat ons even dieper op ingaan op deze drie componenten, die elk staan voor een andere dimensie en in hun samenhang en complementariteit aan de christelijke inspiratie specifieke gestalten geven, op de wijze van de school.

Barmhartigheid is de dimensie die onbaatzuchtig op *anderen* gericht is. Laat ons echter wel wezen: barmhartigheid zonder het motief en/of de duiding van de christelijke inspiratie, is ‘gewoon’ solidariteit. Prima natuurlijk, niets mis met solidariteit, maar in de katholieke dialogeschool ligt de lat hoger. Het gaat daar over een actieve betrokkenheid die geworteld is in het evangelie en ingebed is in de katholieke traditie van aandacht voor en bijstand aan gekwetste mensen en mensen in nood. Barmhartigheid is niet alleen een naam van God¹⁶ – christenen, joden en moslims noemen hem de Barmhartige – maar ook van de verbinding tussen diepmenselijke solidariteit en christelijke spiritualiteit. Op school betekent dit bijvoorbeeld dat bepaalde acties ondersteuning en medewerking krijgen, zoals Welzijnszorg en Broederlijk Delen. Maar ook dat in alle discretie boekenrekeningen worden betaald voor leerlingen van wie de ouders dat niet kunnen betalen, of dat er even discreet gezorgd wordt dat niemand een lege brood-

15 Cf. Jürgen Mettepenningen, *Doe het voor God: Bezinning bij de veertigdagentijd*, in *Pastoralia*, februari 2016, p. 20-21.

16 Cf. paus Franciscus, *De naam van God is genade*, The House of Books, 2016. Ondanks de titel van het boek beklemtoont de paus God als barmhartigheid.

Pastorale werkzaamheid is niet louter voorbehouden voor de leden van het pastoraal team, maar kan niet zonder pastoraal team.

doos heeft op de middag. Barmhartigheid betekent een antenne voor het verhaal achter iemands slechte punten, een luisterend oor voor wie gepest of benadeeld wordt. Barmhartigheid vereist een specifiek aandachtsbeleid dat zich uit in oor, woord en daad. Is dat pastoraat? Ja. Hoort dat alles dan louter thuis in het opdrachtenpakket van het pastoraal team? Neen. Pastorale werkzaamheid is niet louter voorbehouden voor de leden van het pastoraal team, maar kan niet zonder pastoraal team. Het pastoraal team houdt de vlam van de spiritualiteit brandend opdat solidariteit barmhartigheid is en blijft. Het team wijst bestuur en directie op aandachtspunten waarvoor beiden soms geen tijd of aandacht hebben. Het is aanspreekpunt, adviseur, stimulator, promotor – dit alles binnen de eigen specifieke context van de school en van de relatie tussen bestuur, directie en pastoraal team. In dat perspectief meen ik dat het pastoraal team noodzakelijk is om als school gestalte te geven aan wat paus Franciscus op 21 november 2015 aan onderwijsmensen verzocht tijdens een internationaal congres over onderwijs in Rome, met name “het herdenken van de veertien werken van barmhartigheid – het herdenken van de manier waarop ze gestalte krijgen in het onderwijs”.¹⁷

Wat dan met *soberheid*? Dat is de dimensie waar de focus op *zichzelf* ligt. Traditioneel wordt die passage aan het vasten in de veertigdagen-tijd gekoppeld en even traditioneel dan meteen ook aan ‘zich wat ontzeggen’ in de zin van ‘zich eens wat tekort doen’. Dat strookt niet met wat Jezus in het evangelie zelf doet. Hij mag dan wel veertig dagen in de woestijn hebben gezeten, nadien lijkt hij zich weinig tekort te doen. Het gaat er dan ook niet om dat men ‘zich tekort doet’, maar dat men ‘zich niet te veel doet’! Jezus beseft heel goed dat eenvoud en matiging de mens leiden naar de essentie. Hoe gaat een school bijvoorbeeld om met e-mails en papier, met koffie en drankautomaten, met wat men in de refter aanbiedt, met wat wordt verlangd aan financiële inspanningen van ouders omtrent turnkledij en handboeken, met de hoeveelheid huiswerk, met het aantal vergaderingen en het inroosteren ervan in de werkuren zodat het gezinsleven er niet onder lijdt,..? En naast al deze vragen: het zou toch wenselijk zijn dat op elke school een stille ruimte zou zijn, die sober ingericht is en waar elkeen van de school welkom is.

.....

17 Toespraak van paus Franciscus tot de deelnemers aan het wereldcongres over onderwijs, georganiseerd door de Congregatie voor Katholieke Opvoeding, in de Paulus VI-zaal, Vaticaanstad, 21 november 2015. Zie http://w2.vatican.va/content/francesco/fr/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151121_congresso-educazione-cattolica.html. Met de 14 werken van barmhartigheid wordt bedoeld op de 7 lichamelijke en de 7 geestelijke werken.

Daarmee raken we, tot slot, aan *spiritualiteit*, de dimensie waar mensen zich verhouden tot het transcendente, het mysterie – voor christenen *God*. Hoe wordt schoolbreed die dimensie vertolkt? Een blik op het veld leert dat het dan vooral gaat over de opening van iedere dag in de klas, gebedskaarten die worden meegegeven met het rapport van de leerlingen, klassikale bezinningsmomenten, bezinningsdagen en schoolvieringen. Op elk van die gelegenheden kan God ter sprake worden gebracht, maar – evenzeer – kan Hij nooit geheel afwezig zijn. Op grond van de aanwezige levensbeschouwelijke diversiteit is een aangepaste vorm wenselijk, zij het zonder verraad te plegen aan de eigen christelijke wortels, bijvoorbeeld door deze te verzwijgen en dus ‘de Vader, de Zoon en de heilige Geest’ geen ruimte te geven. De dimensie van spiritualiteit is van belang om zich in de katholieke traditie te positioneren, niet in het minst als promotor, instigator en zingever van barmhartigheid en soberheid.

Barmhartigheid, soberheid en spiritualiteit zijn noodzakelijke bouwstenen in de groei van de katholieke dialoogschool. Centraal in dat kneedproces is de manier waarop we omgaan met elkaar en ons openstellen voor elkaar en voor de dialoog met elkaar. Die openheid omvat de concretisering of realisering van de *christelijke mensvisie*, bijvoorbeeld in onze manier van gastvrijheid. Hoe gastvrij zijn we immers als school (inschrijvingsbeleid, aanvangsbegeleiding,...) en binnen de school? Hoe gastvrij is ons hart? Ook naar God toe. Als katholieke dialoogschool is inderdaad ook die laatste openheid van belang, niet in het minst voor het eigen zelfverstaan en de eigen zelfverdieping als school. “Wie zijn huis openstelt voor de Ander, ontvangt op een nieuwe wijze zijn innerlijkheid”, stelt de Nederlandse spiritualiteitsdeskundige Kees Waaijman, refererend aan Emmanuel Levinas.¹⁸ De gastvrijheid voor God behoort tot het fundament van allen die zich christen noemen maar geldt evenzeer voor joden en moslims. Gastvrijheid is het fundament voor dialoog, want wie geen openheid heeft voor anderen en de Ander, sluit zich af van elke waarachtige dialoog. Een katholieke school zonder gastvrijheid naar God toe, is niet (meer) katholiek en sluit God op door zich van hem af te sluiten. Inderdaad, “gastvrijheid is een vorm van aanwezigheid die de vrijheid van de gast tot doel heeft”, zo stelt Piet Raes, die er aan toevoegt dat dit “een pe-

Wie zijn huis openstelt voor de Ander, ontvangt op een nieuwe wijze zijn innerlijkheid

.....

18 Kees Waaijman, *Spiritualiteit: Vormen – grondslagen – Methoden*, Kampen: Kok – Gent: Carmelitana, 2000, p. 72. Voor een op de katholieke dialoogschool toegespitste lezing van het dialoogbegrip bij Levinas, zie de lezing van Roger Burggraeve op de Didachè-studiedag te Leuven, 12 januari 2016: <http://www.kuleuven.be/thomas/page/didache-studiedag-onderwijs-2016/>.

dagogische optie met verstrekkende gevolgen” is.¹⁹ Vooroordelen en oordelen, verpakt in roddel bijvoorbeeld, zijn een uiting van gebrek aan gastvrijheid. Hoe bevrijdend is het dan niet om te lezen in de Bergrede dat we niet *hoeven* te oordelen. Jezus treedt met iedereen in dialoog, sluit zich van niemand af, zoekt mensen op die tederheid nodig hebben, vaak mensen over wie velen een hard oordeel hebben, zoals Zacheüs de tollenaar of de vrouw die herhaaldelijk overspel pleegde. Ook Jezus oordeelt niet over hen, maar gaat met hen in ontmoeting – een dialoog die bevrijdend is en toekomst creëert.

Ter afronding van deze beschouwingen bij het ‘kneedproces van de katholieke dialoogschool’ kan de vraag opkomen of dit alles te maken heeft met schoolpastoraat. Het antwoord is ‘ja’ omdat schoolpastoraat slechts ruimte en kracht krijgt wanneer het ingebed is in de katholieke identiteit van de school en dus verbonden is met de voormelde gestalten ervan (die op hun beurt verbonden zijn met alle facetten van het schoolwezen en schoolleven). De vraag kan daardoor gesteld worden of datgene wat we hier poneerden over schoolbreed kneden aan de katholieke dialoogschool niet reeds een vorm van pastoraat is! Belangrijker dan de vraag of het etiket ‘pastoraat’ er al dan niet op gekleefd kan worden, is de complementariteit van het schoolbreed kneden aan de katholieke dialoogschool aan de ene kant en het kneden aan het schoolpastoraat aan de andere kant. Dit gezegd zijnde, verschuiven we de aandacht nu van ‘het deeg met gist erin’ naar ‘de gist in het deeg’. En dan komen we terecht bij het proces van het *rijzen*, waar paradoxaal genoeg de ruststand van het deeg aangegeven wordt met een werkwoord.

Kneden aan schoolpastoraat: gist in het deeg

Het werk van de gist gebeurt in stilte: mensen houden op geregelde tijdstippen halt om de gist zijn werk te laten doen. De vergelijking met het bakproces is zo gek nog niet: je mag de klemtoon nog zoveel leggen op het kneden, Jeroen Meus stelt dat het deeg twee keer moet rusten, al is het voor wie zijn recept goed leest duidelijk dat het drie keer is: de eerste keer 5 minuten rust, de tweede keer een kwartier, de derde keer veertig minuten. Zonder die rustmomenten kan het deeg van de school niet rijzen en de gist zijn werk dus niet ten volle doen. Kneden en rijzen kunnen inderdaad niet zonder of buiten elkaar. An-

.....

19 Piet Raes, *Katholiek of kwaliteit? Over de identiteit van een katholieke school*, Kapellen: Pelckmans, 2006, p. 79.

ders gezegd: een school kan niet groeien als katholieke dialogeschool zonder de werking van een pastoraal team.

Wil de gist zijn werk doen, dan moet er ook gewerkt worden met *de gist op zich*. Die taak neemt het pastoraal team uitdrukkelijk op zich. Dat team bestaat specifiek omwille van de gist en bestaat uit alle mensen die zich op school willen engageren om zich te laven aan 'de christelijke inspiratie in katholieke traditie'. Zij willen binnen het team en binnen de school aan die inspiratie en traditie op een gepaste wijze gestalte geven. Vandaar de stelling dat er van het proces van het rijzen geen sprake kan zijn zonder het kneden aan het schoolpastoraat. Het pastoraal team op school is daarbij geen 'zelfhulpgroep' van katholieken, wel een *zelfontplooiingsgroep* van katholieken.²⁰ Om zichzelf waar te maken als pastoraal team, is zowel een dynamiek ad intra als een dynamiek ad extra van belang.

Vooreerst de *dynamiek ad intra*, in de schoot zelf van het pastoraal team. Geen pastorale werking zonder zichzelf te voeden aan de bron van elke vorm van pastoraat, met name God. De leden van het pastoraal team bidden tot die God, bijvoorbeeld bij de aanvang van iedere samenkomst. Zij durven daarnaast hun persoonlijke identiteit in kwetsbaarheid en vertrouwen te vertolken ten aanzien van elkaar. Het 'geloofsgesprek' mag er gevoerd worden, waarbij elkeen uitsprekt welke aspecten van het geloof men belangrijk vindt, waar men zich aan optrekt, waarmee men worstelt en hoe het geloof bijdraagt tot het persoonlijk geluk. Dergelijk getuigenis tegenover elkaar versterkt allen en de onderlinge band. Daarbij kunnen teksten een ondersteunende rol spelen, niet in het minst de bibliotheek die de Bijbel is met al zijn verhalen, getuigenissen en oproepen. Het pastoraal team kan inderdaad op verschillende momenten een leesgroep zijn, die zich verdiept in wat bepaalde teksten ons vandaag willen zeggen, zowel in het persoonlijk leven als in het professioneel leven. Door gesprek en bezinning verdiepen de leden van het pastoraal team zo hun eigen geloof en engagement. Actie wordt daarbij niet buitenspel gezet: ook door samen activiteiten te doen, kan het geloof zich verdiepen en de onderlinge samenwerking zich versterken.

'Ad extra' is natuurlijk een ietwat onjuist begrip, in de zin dat de buitenruimte zich grotendeels bevindt binnen de muren van de school zelf. Het pastoraal team verdiept en versterkt inderdaad niet alleen het

Het pastoraal team op school is geen 'zelfhulpgroep' van katholieken, wel een zelfontplooiingsgroep van katholieken.

.....

20 De vraag stelt zich of niet-katholieken tot het pastoraal team kunnen behoren. Mijn omschrijving van de dynamiek ad intra is een argument hiertegen, maar ik ben er zelf niet uit.

geloof van de leden van het pastoraal team, maar wil schoolbreed bijdragen tot barmhartigheid, soberheid en spiritualiteit. Daarmee beweegt het schoolpastoraat zich op de centrale domeinen of componenten van de katholieke dialoogschool, en wel door er een eigensoortige bijdrage toe te leveren.

Op het vlak van barmhartigheid reikt het pastoraal team vanuit haar focus op het evangelie aandachtspunten aan, al dan niet geformuleerd in concrete werkpunten of actieterreinen. Dat is de dimensie van de daden die expliciet vanuit de christelijke inspiratie gesteld worden op grond van wat zich in de realiteit als hulpzoekende hand aandient. Pastorale teams hebben een bijzondere antenne om dergelijke 'handen' te detecteren en er niet in een bocht omheen te lopen, zonder dat zijzelf per se de helpende hand dienen te zijn of zelfs kunnen zijn. Het pastoraal team heeft hier een belangrijke signaalfunctie, waarbij de werken van barmhartigheid de bril zijn van het pastoraal team. Wat gebeurt er vanuit de school bijvoorbeeld naar zieken toe? Naast de 'daden' is er de dimensie van 'duiding': een pastoraal team kan aan zaken die gebeuren betekenis en zin geven, troost en hoop. De meeste zaken die op school gebeuren op het vlak van solidariteit worden precies door de betekenisgeving getransformeerd in barmhartigheid, waarbij uitdrukkelijk God binnengebracht wordt in het gebeuren.

Het domein van de soberheid leent zich vanuit het perspectief van het liturgisch jaar vooral voor de veertigdagentijd. Het pastoraal team neemt daarbij niet alleen het voortouw in activiteiten die solidariteit willen tonen met zij die onze steun nodig hebben, maar wil ook elkeen een spiegel voorhouden. Niet in belerende of moraliserende zin, wel als hulp om niet alleen over de noodlijdende ander na te denken maar ook over zichzelf. Dat kan door gespreksgroepjes op te richten in de veertigdagentijd waar mensen door getuigenis van elkaar/anderen tot zelfreflectie en gesprek kunnen komen.

Op vlak van de spiritualiteit kan het pastoraal team motor en promotor zijn van gebedenboekjes voor de dagopening, bezinnende teksten op school, de invulling en 'werking' van de stille ruimte, enzovoort. Daardoor geldt het pastoraal team als de instantie die op bijzondere wijze op school garant staat voor de dimensie van Gods aanwezigheid op school. Zij geven daar woorden en handen aan en tonen aldus aan allen op school waar christenen voor staan en van waaruit ze dat doen. Inderdaad, zoals andermaal Timothy Radcliffe stelt:

“Christenen zouden iets over zich moeten hebben wat mensen in verwarring brengt en hen doet afvragen wat het hart van ons leven is”²¹.

Krachtens de dynamiek ‘ad intra’ en ‘ad extra’ neemt het pastoraal team op een bijzondere wijze een rol op in de dialoog tussen levensbeschouwingen op school. Het team staat in die roeping en opdracht niet alleen aangezien het op uitdrukkelijke wijze het levensbeschouwelijk DNA van de school expliciteert en daardoor omvormt – ja kneedt – tot constitutieve bouwsteen van de dialoog binnen de school en de positie van de school zelf daarin. De zes speerpunten van de pastorale werking op school tonen hierbij hun belang (zie bijlage). Op die manier geeft het schoolpastoraat op haar eigen manier gestalte aan de katholieke dialoogschool en aan wat de Congregatie voor Katholieke Opvoeding in 2013 als volgt hieromtrent omschreef:

*De bijdrage die het katholicisme kan leveren aan de opvoeding en de interculturele dialoog ligt in de terugkoppeling naar de gezamenlijk gedragen centrale klemtoon op de mens als persoon, die zijn/haar steentje bijdraagt in de relaties met anderen. Katholieke scholen erkennen in Jezus de hoeksteen van hun antropologisch en pedagogisch paradigma; zij moeten de ‘grammatica van de dialoog’ in de praktijk brengen, niet als een technisch hulpmiddel, maar als een fundamentele manier om zich tot anderen te verhouden. Katholieke scholen moeten over hun eigen identiteit nadenken omdat wat ze kunnen geven op de eerste plaats datgene is wat ze zelf zijn.*²²

Slotbeschouwingen: Gods tederheid gestalte geven

Keren we aan het einde van deze bijdrage terug naar de centrale vraag: hoe kunnen we *als school* Gods tederheid gestalte geven (identiteit) en hoe kan *het schoolpastoraat* daarbinnen en daartoe bijdragen (pastoraat)?

Wil een katholieke dialoogschool een ‘katholieke dialoogschool in liefde’ zijn, dan is de pastorale werking onontbeerlijk. Het schoolpastoraat maakt inderdaad integraal deel uit van het streven van de

.....

21 Timothy Radcliffe, *Waarom ik christen ben*, Utrecht: Kok, 2015, p. 8.

22 Congregatie voor de Katholieke Opvoeding, *Educating to Intercultural Dialogue in Catholic Schools: Living in Harmony for a Civilization of Love*, Vaticaanstad, 2013, hier p. 34, nr. 57 (eigen vertaling).

Enkel waar de katholieke traditie op geregelde tijdstippen schoolbreed mag klinken, kan ze als katholieke traditie in dialoog treden met de mensen en met de werkelijkheid waaraan ze ten dienste wil staan.

katholieke dialoogschool om alle actoren op school te verrijken en te versterken. Tederheid is daarbij de term die het best lijkt te benaderen wat de ene mens voor de andere kan betekenen in het kneedproces binnen en van de school. Daarbij geldt God als maat van de ‘mateloze liefde’, zoals Jezus die heeft voorgeleefd, wat als dusdanig in de visietekst van de katholieke dialoogschool als hoogste parameter wordt voorgehouden.²³

Liefde is het samenspel van gave en opgave. Wat die laatste component betreft: het kneden aan de katholieke dialoogschool is onlosmakelijk verbonden met het kneden aan het pastoraat. Dat tweeledig of dubbel kneedproces, dat alvast complementair is en deels overlappend kan zijn, gebeurt vaak in stilte, maar vraagt vanuit zichzelf om op geregelde tijdstippen benoemd te worden. De gist is immers geen anonieme gist, net zoals de school geen naamloze vennootschap is. Enkel waar de katholieke traditie op geregelde tijdstippen schoolbreed mag klinken, kan ze als katholieke traditie in dialoog treden met de mensen en met de werkelijkheid waaraan ze ten dienste wil staan. Zo kan ze zichzelf actualiseren en zowel de mensen als de werkelijkheid verrijken en versterken.

De leden van het pastoraal team zijn de ‘kernkneden’ van de gist in het deeg en daardoor bevoorrechte kneden van het deeg van de katholieke dialoogschool. De pastorale werking is evenwel niet de gestalte en het resultaat van hun kneden alleen – het is niet in het minst ook de warmte van de oven die het deeg daadwerkelijk doet rijzen. Er mag immers nog zoveel gekneet worden en nog zoveel aandacht zijn voor de gist, zonder de warmte van de oven – zie die oven als de genade van Gods tederheid – kan en zal het hele deeg niet kunnen groeien *als katholieke dialoogschool*.

Tederheid geschiedt in dialoog. Dat wil zeggen dat waar mensen medemenselijk zijn, zij daardoor ruimte creëren waar God kan binnentreden. In de naastenliefde kan Gods liefde wonen en zich dus ook via/als die naastenliefde uiten. Dialoog die tederheid in zich draagt, is de dialoog die in de lijn staat van het Emmaüsverhaal waarin de gesprekspartners elkaar zeggen: ‘Brandde ons hart niet in ons toen Hij bij ons was’ (Lucas 24). Opnieuw de warmte van het vuur of van de oven...

.....

23 We verwijzen naar de titel van Paul Moyaert, *De mateloosheid van het christendom: Over naastenliefde, betekenisincarnatie en mystieke liefde*, Nijmegen: SUN, 1998.

Tederheid heeft de belangrijke eigenschap dat ze datgene wat ze wil uitdrukken, niet kan grijpen. Nooit. Dat gaat zo met de liefde. Daardoor kan niemand tederheid claimen of ze forceren. Elke uitdrukking van liefde op school, is daarom een geschenk. De pastorale werking op school draagt vanuit haar eigenheid bij tot die liefde, tot tederheid en tot het benoemen van beide, waardoor allen mogen proeven van en deelkrijgen aan het eeuwenoud verhaal van God en mens.

Bijlage:

De pastorale werking in de katholieke dialoogschool

KATHOLIEK ONDERWIJS VLAANDEREN

Pastoraal op de katholieke dialoogschool wil op een eigentijds tegendraadse manier bezielen vanuit de zingeving en de levenshouding die spreken uit het evangelie ('Bijbelse inspiratie').

We willen bouwen aan een schoolgemeenschap als oefenplaats waarin iedereen zichzelf mag zijn (uniciteit) en waar we samen (verbondenheid) geloven in dezelfde boodschap van hoop en toekomst voor elke jongere en ieder personeelslid. Een gemeenschap in diversiteit, met respect voor de ander, maar vanuit een gedeeld verhaal.

Dit 'gedeeld verhaal' wil de pastoraal zichtbaar, voelbaar en tastbaar maken in het alledaagse én volledige schoolleven! Daartoe appelleert de pastoraal op school aan allen de liefde – zoals de Bijbel verhaalt en Jezus die voorleeft – tot richtsnoer voor vorming en opvoeding, leven en samenleven.

Enthousiasme (van binnenuit vervuld zijn) en inspiratie (door de Geest ingegeven) zijn hierbij noodzakelijk.

De volgende zes punten geven de visie weer omtrent pastoraal in onze katholieke dialoogscholen. Uiteraard dient alles in de eigen context van de school geplaatst te worden.

1. Daadkrachtig

Geloof zonder daden is dood (Jakobus 2,26)

Deze woorden van Jakobus gelden ook in een katholieke dialoogschool, waar christelijke identiteit en pastorale werking niet vrijblijvend zijn. Beide krijgen gestalte op school, op initiatief van geïnspireerde mensen. Daarbij zijn verbondenheid, empathie en solidariteit hefboomen van Gods werkzaamheid via mensen, schoolbreed en aangepast aan de schoolcontext. Woorden van geloof kunnen niet zonder daden, ze maken authenticiteit mogelijk.

2. Uniek en verbonden

Het vertrekpunt van de katholieke dialoogschool vormt de context van de pastorale werking: **VERBONDENHEID IN DIVERSITEIT EN DIVERSITEIT IN VERBONDENHEID** op persoonlijk, sociaal-cultureel en levensbeschouwelijk vlak. Die diversiteit is een rijkdom. Allen worden uitgedaagd en uitgenodigd tot zelfontdekking, -reflectie en -verdieping op grond van de ontmoeting met elkaar. De mate van gastvrijheid is reeds een uiting van de pastorale werkzaamheid. Pastoraal is de 'institutionele identiteit aan het werk', tijdens en buiten de lestijden, gebonden aan de professionele identiteit, verbonden met de persoonlijke identiteit.

3. Christus centraal

In de pastorale werking neemt **JEZUS CHRISTUS ALS INSPIRATIEBRON** de centrale plaats in. Aan Jezus' "God/mens voor de mensen zijn" wordt gestalte gegeven op eigentijdse manieren. Zo wordt het evangelie op een frisse manier levendig gemaakt en geactualiseerd. Uitgangspunt is daarbij de stelling dat, hoe meer mensen versterkt worden in hun mens-zijn, hoe meer er ruimte wordt gegeven aan God om zijn wil te laten geschieden.

4. Ontmoetend en dienstverlenend

Het project van de katholieke dialoogschool is gebaseerd op het evangelie en de christelijke geloofstraditie. Beide vormen het inspirerende verhaal van de pastorale werking en verbinden Kerk en school met elkaar. Naar het voorbeeld van Jezus, die in ontmoeting trad met al-

len, treden allen vrijmoedig **IN ONTMOETING** met katholieken, ampergelovigen, andersgelovigen en niet-gelovigen op school. Verbonden met alle actoren van de school brengen de pastoraal geëngageerden het unieke van de christelijke inspiratie binnen in de permanente gezamenlijke opbouw van de school. Daarbij draait het om de **DIENST-VERLENIING** van de christelijke inspiratie aan *alle* mensen op school, in een geest van barmhartigheid. De pastorale werking beoogt alle mensen sterker te maken als mens, vanuit de kracht van Jezus Christus.

5. Samenwerkend, verdiepend en vierend

De pastorale werking wordt gevoed en vertolkt door **SAMENWERKING EN VERDIEPING**. Dat zijn de twee longen van de pastorale werking op school, die in hun samenhang de school doet ademen van de lucht van de christelijke inspiratie. Men voedt er zich aan het Woord van God en aarzelt niet om schoolbreed dat Woord te laten klinken in woord en daad. Daarbij is het van belang om op geregelde tijdstippen samen binnend en vierend halt houden in het leven, met ruimte voor verstillig en gebed.

6. Procesmatig en dynamisch

De pastorale werking op school heeft 'zijn' en zingeving op het oog, niet louter 'doen'. Pastoraal draait rond inspiratie. Daardoor is de dynamiek van de pastorale werking een permanent en nooit eindigend **PROCES**, waarbij de droom van God over mensen steeds op nieuwe manieren en momenten verbonden en vertolkt dient te worden, in wisselende tijden, met steeds nieuwe mensen. Zo is pastoraal de **DYNAMIEK** die schoolbreed aan de christelijke inspiratie vertolkingen poogt te geven. Ondersteund door schoolbestuurders en directieleden wordt iedereen uitgenodigd tot engagement in de pastoraal op school.

Een katholieke dialoogschool kan niet zonder geëngageerde christenen.

Werkvragen

GELOVEN IN DIALOOG: DE CHRISTELIJKE STEM

1. In welke mate spreken we over katholiek onderwijs in termen van 'nog'?
2. Hoe kunnen we de term 'katholiek' zien als specificering van 'dialoog' in plaats van dat we die zien als tegengesteld aan 'dialoog'?
3. In welke mate beschouw je jouw school (reeds) als een katholieke dialoogschool?
4. Waar maakt jouw school het verschil vanuit het oogpunt van de katholieke dialoogschool?
5. Hoe zou de christelijke stem kunnen klinken in jouw school als wezenlijke bijdrage aan de kwaliteit van vorming?

WAT BETEKENT 'DIALOOG' IN DE KATHOLIEKE DIALOOGSCHOOL?

1. Elke katholieke schoolomgeving bestaat uit een mix van de vier subtypes van de katholieke dialoogschool. Geef een concreet voorbeeld hoe elk van de vier subtypes tot uitdrukking komt in jouw eigen schoolomgeving. Welk type komt het meest tot uiting?
2. Druk in je eigen woorden uit wat het verschil is tussen een kerugmatische dialoogschool en katholieke monoloogschool.
3. Druk in je eigen woorden uit wat het verschil is tussen een actief-pluralistische katholieke dialoogschool en kleurrijke school.
4. Pas de theorie toe op je eigen functioneren op school. Wat zijn, vanuit dat perspectief, de voordelen en de nadelen van de vier subtypes van de katholieke dialoogschool?
5. Geef drie concrete voorbeelden van hoe de katholieke identiteit van jouw school gerecontextualiseerd wordt doorheen de dialoog met andere visies en praktijken.

WAT BETEKENT 'KATHOLIEK' IN DE KATHOLIEKE DIALOOGSCHOOL?

1. Hoe klinkt de vraag naar de katholieke wortels op school?
2. In welke mate draagt de christelijke inspiratie bij tot de kwaliteit van (persoons-)vorming op school?
3. Hoe kunnen we Jezus Christus een plaats geven op school?
4. In welke concrete gestalten kan het DNA van de christelijke inspiratie een gestalte krijgen op school?
5. In welke zin is het christelijk verhaal overbodig/hinderlijk/inspirerend/...?

DE SMAAK VAN GODS TEDERHEID: PASTORALE WERKING IN DE KATHOLIEKE DIALOOGSCHOOL

1. In welke mate is de schoolgemeenschap deeg met gist erin? Hoe is de pastorale werking gist in het deeg?
2. Hoe toont de school barmhartigheid?
3. Hoe gaat de school om met bezinning, gebed...?
4. In welke zin kent de school soberheid als een uitdrukking van spiritualiteit?
5. In welke mate mag de pastorale werking een schoolbrede dimensie kennen?